

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

На правах рукопису

Кафедра технологічної
і професійної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ОBOB'ЯЗКОВО-
ВИБІРКОВОГО МОДУЛЯ «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ»

Спеціальність: 014 Середня освіта

Предметна спеціальність: 014.10 Середня освіта (Технології)

Виконав:

Кожедуб О.В.

магістрант 62аМ-Т групи

факультету технологічної

і професійної освіти

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доц.

Зінченко В.П.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВО- ВИБІРКОВОГО МОДУЛЯ «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»	
1.1. Теоретичні основи економічної підготовки учнів	7
1.2. Основні передумови економічної освіти у старшокласників на уроках технологій	21
1.3. Економічна підготовка старшокласників у процесі технологічної освіти	34
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВО-ВИБІРКОВОГО МОДУЛЯ «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»	
2.1. Календарно-тематичне планування уроків до варіативно-обов'язкового модулю «Основи підприємницької діяльності»	44
2.2. Застосування ІКТ під час економічної підготовки старшокласників на уроках технологій	50
2.3. Експериментальне дослідження ефективності методики формування економічної компетентності старшокласників на уроках технологій	75
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Кардинальні соціально-економічні зміни в Україні потребують вирішення низки проблем, зокрема, переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки. Наразі спостерігаються суперечності між швидким економічним розвитком країни, який вимагає системної організації процесу економічної освіти та виховання молоді, і поточною практикою економічного навчання; між фактичним рівнем економічної культури суспільства та соціальним запитом на формування економічно свідомих і адаптованих громадян; між зростаючим обсягом економічної інформації та обмеженими можливостями особистості її сприймати й засвоювати.

Ці виклики спричинили появу нових соціально-економічних проблем, до розв'язання яких молодь виявилась недостатньо підготовленою. Зокрема, постала проблема формування економічної культури, яка б дозволяла людині на основі здобутих знань розуміти своє місце в економічних процесах країни, аналізувати економічну інформацію, орієнтуватися в соціально-економічних програмах уряду, вступати в цивілізовані економічні відносини та приймати обґрунтовані рішення. Це необхідно як для самореалізації в професійному й особистісному житті, так і в інтересах суспільства загалом. Усе це передбачає формування економічної культури учнів та потребує створення системи їх безперервної економічної підготовки, що охоплює економічну освіту та виховання молодого покоління.

Проблеми економічного виховання та освіти учнів різних вікових груп через призму раціонального використання природних та економічних ресурсів, організації трудового виховання та профорієнтаційної роботи розглядаються в роботах В. Попова, О. Аменд, Ю. Васильєва, Л. Куракова, М. Малишева, О. Падалки, І. Сасової, І. Смолюка, О. Федорова та інших.

Багато наукових досліджень присвячені вивченню методів та шляхів економічного виховання та освіти школярів у рамках окремих загальноосвітніх дисциплін, таких як біологія (Н. Негруца, Б. Юсумбаєв та ін.), математика та фізика (О. Кравчук, Л. Ла, З. Левчук та ін.). Питання

економічної освіти та виховання учнів як підготовка до діяльності в умовах ринкової економіки почали активно досліджуватися науковцями лише в період незалежності України, зокрема С. Кириленком, А. Нісімчуком, Н. Побірченко, І. Прокопенком, В. Розовим, Л. Чеботарьовою, О. Шпаком, Н. Юрчуком та іншими.

У дисертаційних дослідженнях В. Загривного, О. Камишанченко, Р. Мачулки, С. Мельникова, О. Надточієвої, Р. Пустовійта висвітлюються підходи до вирішення певних проблем, пов'язаних із специфікою економічної освіти та виховання старшокласників.

Проблему формування економічних знань у процесі трудової підготовки молоді неодноразово досліджували відомі науковці, зокрема А. Аменд, І. Сасова, В. Мадзігон, А. Нісімчук, І. Прокопенко, Д. Тхоржевський, О. Шпак. Однак, аналіз сучасного стану економічної освіти показує, що ці напрацювання не були системно інтегровані в шкільний навчальний процес, зокрема на профільному рівні.

З'ясовано, що питання вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності» в умовах формування ринкових відносин у країні не було розглянуто комплексно. Більшість досліджень були зосереджені на економічній освіті старшокласників (учнів 10-11 класів), при цьому охоплювали лише окремі аспекти цього процесу.

Тому актуальність вивчення модуля «Основи підприємницької діяльності», як однієї з передумов підготовки учнів до творчої діяльності в економічній сфері та їх економічної адаптованості, а також недостатня теоретична і методична розробленість системи економічної підготовки учнів основної та старшої школи стали причинами вибору теми цього дослідження: **«Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності»»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику впровадження інформаційно-комунікаційних

технологій у процес вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності».

Завдання дослідження:

1. Опрацювати літературні джерела з теми дослідження з метою визначення стану вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності».

2. Проаналізувати можливості вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності».

3. Розробити методику впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності».

4. Експериментально перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – освітній процес на уроках технологій.

Предмет – методика впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності».

Методи дослідження: теоретичні методи включають аналіз і узагальнення наявної наукової літератури для визначення стану розробки проблеми, порівняння для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження, а також вивчення та узагальнення практичного досвіду впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес викладання обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності». Емпіричні методи передбачають анкетування для збору даних і спостереження за проектно-технологічною діяльністю старшокласників з метою оцінки їхніх досягнень і виявлення ефективних підходів до їх економічної підготовки. Ці методи дають змогу всебічно оцінити процес навчання та знайти шляхи його вдосконалення.

Практичне значення результатів: Розроблені дидактичні матеріали можуть стати ефективним інструментом в організації проектно-технологічної діяльності на уроках технологій. Їхнє застосування під час економічної

підготовки старшокласників сприятиме не лише засвоєнню теоретичних знань, але й розвитку практичних навичок у сфері підприємництва, економічного планування та управління ресурсами. Використання таких матеріалів дозволить учням краще орієнтуватися в економічних процесах, приймати обґрунтовані рішення, а також сприяти їх готовності до майбутньої професійної діяльності у ринкових умовах.

Структура роботи. Магістерська робота містить вступ, основну частину з двох розділів, загальні висновки, перелік використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВО-ВИБІРКОВОГО МОДУЛЯ «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

1.1. Теоретичні основи економічної підготовки учнів

Соціально-економічні зміни, що відбулися в Україні за останні роки, вимагають розвитку економічної компетентності на рівні нації та переосмислення ролі й значення економічної освіти для особистості. Сьогодні особливо важливо виховувати людину, яка на основі набутих економічних знань зможе усвідомлювати своє місце в економічних процесах, аналізувати та обробляти економічну інформацію, орієнтуватися в економічних програмах уряду, виконувати основні економічні функції, вступати у цивілізовані взаємини та приймати обґрунтовані економічні рішення для самореалізації в професійному й особистісному житті, а також на благо суспільства.

Ці вимоги зумовлюють необхідність перегляду традиційних підходів та впровадження нових напрямків, змісту і форм підготовки учнів до життя, подальшого навчання та професійної діяльності. Одним із пріоритетних напрямів роботи системи освіти є забезпечення економічної підготовки учнів.

У цьому контексті можна стверджувати, що теорія і практика економічної підготовки учнів є сьогодні актуальним напрямком психолого-педагогічних досліджень.

На думку О. Шпака, важливим складником професійної підготовки педагогів є економічна освіта. Він визначає сутність економічної підготовки майбутнього вчителя як формування "чіткого розуміння наукових закономірностей розвитку ринкової економіки, особливостей ринкових відносин, цілеспрямованого засвоєння економічних знань, високого рівня організованості та творчої ініціативи, відповідального ставлення до

навколишнього середовища, а також здатності практично застосовувати ці знання у навчально-виховному процесі" початкової школи [108].

Економічна підготовка педагогічних кадрів повинна одночасно сприяти формуванню світогляду, переконаності та суспільно-політичної активності студентів, виступаючи як окремий напрям діяльності вищого навчального закладу для розвитку економічних якостей особистості. Водночас вона є частиною загального і професійного навчання, готуючи майбутніх членів суспільства до активної економічної діяльності. Дослідники розглядають її як комплексне педагогічне явище, що охоплює три аспекти: теоретичний, практичний і методичний. Ця підготовка представлена трирівневою системою, яка включає економічну освіту та виховання учнів (пропедевтичний рівень), навчання у вищому навчальному закладі (формувальний рівень) та післядипломну освіту (коригувальний рівень), забезпечуючи безперервність цього процесу.

Питання економічної підготовки учнів не є новим для української педагогічної науки. Дослідження Л. Бляхмана, І. Іткіна, В. Попова обґрунтовують поняття "економічне мислення", розкривають його сутність, структуру і специфіку. Вони також визначили критерії для оцінки рівнів розвитку економічного мислення, серед яких: глибина пізнання, історичність, науковість, масштабність, критичність, гнучкість і конкретність. Крім того, були визначені основні фактори, що впливають на економічний розвиток особистості, такі як сім'я, школа та економічні відносини в суспільстві.

П. Буніч, І. Китов, К. Платонов та В. Феофанов запропонували виокремити нову галузь знань на перетині економіки та психології, яка б займалася вивченням закономірностей формування економічної свідомості людини.

У цей час економічну підготовку часто розглядали в контексті трудового навчання учнів, і багато педагогічних досліджень (Ю. Васильєв, В. Розов, Д. Тхоржевський, О. Шпак та ін.) були пов'язані з трудовим і допрофесійним (професійним) навчанням. Як результат, була створена теоретична модель

системи економічної підготовки учнів середньої та старшої школи в межах трудового навчання. Ця модель впроваджувалася не тільки під час уроків, але й у позаурочній діяльності учнів, зокрема через виробничі екскурсії, практику та суспільно корисну працю. Програми трудового, допрофесійного та професійного навчання старшокласників включали розділи, присвячені основам економіки та організації виробництва.

Одним із ключових теоретико-методологічних досягнень педагогічної науки цього періоду стало твердження про необхідність реалізації економічної підготовки через реальну навчально-практичну діяльність економічного характеру. Багато дослідників, зокрема І. Прокопенко та І. Сасова, вважали, що практична діяльність учнів, орієнтована на економіку, повинна стати основою для визначення цілей і завдань економічної освіти, навчання та виховання.

Особливості економічної освіти та виховання учнів загальноосвітніх шкіл у контексті реформування планової економіки були висвітлені в дослідженнях А. Абрамова, Л. Куракова, А. Сиротенка, Б. Шемякіна та інших. У цей період П. Атутов, Є. Верещак, Ю. Гільбух, Г. Левченко, В. Мадзігон, В. Оржеховська, О. Шпак та інші вчені вивчали специфіку економічної підготовки учнів через залучення до суспільно корисної праці, роботи у шкільних кооперативах та учнівських виробничих бригадах.

Дослідження О. Кондратенкова, В. Коровкіна та А. Нісімчука висвітлили особливості економічної освіти та виховання учнів сільських шкіл під час трудової підготовки. Результати цих робіт підтвердили, що навчально-практична діяльність економічного спрямування, за умови дотримання певних організаційно-педагогічних умов (раціональний добір об'єктів праці, залучення учнів до планування діяльності, використання праці як засобу закріплення знань і стимулу до набуття нових), є ефективним засобом активізації економічної підготовки учнів.

Значного розвитку набув напрям економічної підготовки учнів, пов'язаний із використанням навчального матеріалу з загальноосвітніх

предметів. Дослідження, проведені Ю. Васильєвим, Л. Мельниковою, І. Сасовою, О. Шпаком та іншими науковцями, розкрили загальні підходи до інтеграції економічної освіти, навчання та виховання учнів під час викладання різних загальноосвітніх предметів.

Ці роботи визначили потенціал кожного з предметів у контексті реалізації завдань економічної підготовки, зокрема акцентуючи на можливостях інтеграції економічних концепцій у вивчення таких дисциплін, як математика, історія, географія та інші. Наприклад, вивчення економічних принципів через математику може включати обчислення витрат і доходів, а уроки історії можуть фокусуватися на економічних аспектах різних історичних періодів.

Таким чином, акцент на використанні загальноосвітніх предметів для економічної підготовки учнів дозволяє не лише поглибити їх знання в області економіки, але й розвинути критичне мислення, здатність аналізувати та приймати обґрунтовані рішення у різних економічних ситуаціях. Це, у свою чергу, сприяє формуванню свідомих і відповідальних громадян, які зможуть ефективно функціонувати в сучасному економічному середовищі.

Зокрема, було складено список економічних термінів і понять, які учні неповної середньої школи можуть засвоїти завдяки реалізації міжпредметних зв'язків. Цей підхід підкреслює важливість інтеграції знань з різних предметів для формування уявлення про економічні процеси і явища.

Міжпредметні зв'язки дозволяють учням поєднувати теоретичні знання з практичними ситуаціями, що виникають у повсякденному житті. Наприклад, вивчення економічних понять може бути здійснене через уроки математики, де учні аналізують статистичні дані, або на уроках історії, де досліджують економічні системи минулого.

Крім того, таке навчання сприяє розвитку критичного мислення та навичок аналізу, оскільки учні вчаться порівнювати різні економічні моделі, оцінювати їх переваги та недоліки. В результаті цього, діти не лише отримують теоретичні знання, а й набувають практичних навичок, які згодом

можуть бути корисними в їхньому особистому житті та професійній діяльності. Це, у свою чергу, сприяє формуванню свідомого ставлення до економічних питань, що є важливим для їхнього подальшого розвитку як активних і відповідальних громадян.

З моменту здобуття Україною незалежності та впровадження значних змін в економічному устрої суспільства проблема економічної підготовки молоді стала надзвичайно важливою. У загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема в 10–11 класах, почали викладати курси з економіки, які за своїми завданнями, змістом і структурою були наближеними до традиційних шкільних предметів. За останні роки було відкрито кілька спеціалізованих навчальних закладів, таких як економічні ліцеї, а також багато профільних класів у звичайних школах.

Постійно розширюється впровадження економічних курсів, які тепер включаються навіть у середню школу (8–9 класи). У ряді середніх професійно-технічних училищ і вищих навчальних закладів елементи економічної теорії та економіки певних галузей почали інтегруватися в навчальні програми спеціальностей, що не мають прямого зв'язку з економікою. Однак варто зазначити, що зміст економічної освіти в школах, СПТУ та вищих навчальних закладах не координується і не формує єдиної системи безперервної економічної освіти для молоді.

В останні роки з'явилася низка досліджень, які охоплюють теоретичні та практичні аспекти реалізації безперервної освіти. Серед авторів, які зробили значний внесок у цю тему, можна відзначити В. Бондаря, М. Ващенко, В. Маслова та О. Мороза. Вони досліджують різні підходи до організації навчального процесу, акцентуючи увагу на важливості інтеграції знань і навичок у різних галузях.

Що стосується безперервної економічної освіти, особливу увагу цій проблемі приділяють видатні науковці, такі як А. Нісімчук, О. Падалка, В. Поляков та І. Сасова. Вони наголошують на необхідності формування цілісного освітнього простору, де економічні знання інтегруються з іншими

дисциплінами, що сприяє розвитку критичного мислення та аналітичних навичок у студентів.

Економічна підготовка має на меті забезпечити неперервний характер навчання, що передбачає поступовий перехід від простих до більш складних концепцій. Важливо, щоб вивчення економічних питань поєднувалося з оволодінням знаннями з інших наук, що сприяє формуванню більш глибокого розуміння економічних процесів у контексті сучасного суспільства. Таким чином, безперервна економічна освіта не лише надає студентам базові знання, але й готує їх до активної участі в економічному житті країни.

Загалом, погоджуючись з думкою автора, слід зазначити, що економічна підготовка має загальний характер і охоплює широкий спектр питань.

На нашу думку, визначення, яке надав О. Шпак, точно відображає суть проблеми економічної підготовки. Він зазначає: "Економічна підготовка – це процес систематичного накопичення та оновлення економічних знань, навичок і умінь, формування економічного мислення та культури. Цей процес передбачає постійну актуалізацію знань відповідно до нових змістових і інституційних вимог економічного середовища як на рівні країни, так і в умовах глобального ринку. Крім того, він сприяє вихованню ініціативності, підприємливості та відповідальності за власну економічну поведінку, а також формує навички раціонального прийняття рішень з метою досягнення оптимальних результатів за максимально можливого використання інтелектуального потенціалу особи та оптимальних затрат наявних ресурсів."

Таке визначення підкреслює важливість систематичного підходу до економічної освіти, де акцент робиться не лише на отриманні теоретичних знань, а й на розвитку практичних навичок, які є необхідними в умовах швидко змінюваного економічного середовища. Економічна підготовка, таким чином, стає важливим чинником у формуванні конкурентоспроможних

фахівців, здатних адаптуватися до викликів сучасності та ефективно управляти ресурсами [108].

Отже, при аналізі стану економічної підготовки в Україні в контексті безперервності можна виділити кілька напрямків для її подальшого розвитку:

1. Економізація змісту навчальних предметів у базовій складовій загальної середньої освіти.
2. Впровадження окремого загальноосвітнього курсу для середніх шкіл або спеціалізованих курсів, присвячених основам економіки, підприємництва, бізнесу тощо для старших класів. Наразі вже розроблено кілька варіантів навчальних програм з економіки для 1–10 класів, а також для позашкільних навчальних закладів.
3. Спеціальна допрофесійна та професійна підготовка молоді в загальноосвітніх школах, фахових курсах та вищих навчальних закладах економічного профілю.

Для ефективної реалізації економічної підготовки необхідно створити відповідну інфраструктуру, яка включатиме основні, паралельні та додаткові структури, здатні забезпечити безперервний процес навчання та розвитку економічних знань і навичок.

Основні структури, що забезпечують економічну освіту, включають загальноосвітні, позашкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади. Паралельними структурами є економічне навчання під час практики, підготовчі курси та спеціалізовані відділення. Додаткові структури складають різні формальні об'єднання за інтересами, такі як гуртки, клуби, Мала академія наук, наукові товариства учнів та інші.

На сьогоднішній день відсутність систематизованої та розгалуженої системи позашкільної освіти з економічної підготовки є одним з факторів, які негативно впливають на підготовку майбутніх спеціалістів і рівень їх допрофільного навчання. Учні часто не мають чітких уявлень про економіку загалом, а також про цілі, завдання та зміст роботи фахівців у цій галузі.

Впровадження економічної підготовки учнів у позашкільних навчальних закладах могло б суттєво поліпшити ситуацію.

Було встановлено, що економічна освіта в навчальних закладах може реалізовуватися на трьох рівнях:

I рівень – це загальна економічна підготовка, що охоплює всіх учнів і спрямована на формування базового мінімуму знань про особисту, сімейну та загальну економіку. На цьому етапі учні знайомляться з основними економічними поняттями, такими як гроші, бюджету сім'ї, економічні ресурси та їх використання. Цей рівень навчання може бути реалізований у початковій та основній школі, де інтеграція економічних знань в інші навчальні предмети сприяє формуванню економічної свідомості у молоді.

II рівень – поглиблена профільна економічна підготовка, метою якої є підготовка учнів до вступу у вищі навчальні заклади економічного профілю. Цей етап може бути здійснений у старшій школі (10–11 класи) через спеціалізовані курси з економіки, підприємництва та фінансів. Учні отримують більш глибокі знання про економічні системи, аналіз ринку, фінансову грамотність, що дозволяє їм підготуватися до подальшого навчання у вишах. Цей рівень також може включати участь у конкурсах, олімпіадах та проектах, що розвивають їх практичні навички.

III рівень – допрофесійна або початкова професійна підготовка, що передбачає залучення учнів старшої школи до економічних і бізнесових аспектів життя. Цей етап фокусується на формуванні практичних навичок підприємницької діяльності, таких як складання бізнес-планів, управління фінансами та маркетинг. Учні можуть бути залучені до педагогічно організованої продуктивної діяльності, що передбачає стажування у підприємствах, участь у бізнес-іграх або симуляціях, що дозволяє їм отримати реальний досвід і підготуватися до майбутньої професії в економічній сфері.

На основі здобутих економічних знань учні повинні вдосконалювати своє економічне мислення та формувати індивідуальний стиль, щоб свідомо

застосовувати принципи економічної поведінки на практиці. Орієнтація на економічну компетентність є ключовою для усвідомленого вибору майбутньої професії, виду та сфери економічної діяльності.

Ми впевнені, що вивчення економіки сьогодні має забезпечувати:

- розвиток економічної культури та критичного економічного мислення учнів, здатного до аналізу процесів і оцінки результатів діяльності;
- формування навичок самостійного здобуття, засвоєння та практичного використання економічних знань, а також вміння спостерігати та пояснювати сучасні економічні явища;
- розширення уявлень про професійну діяльність у сфері економіки, що включає набуття і закріплення навичок у відповідному профілі;
- забезпечення необхідного рівня економічної підготовки, який дозволить старшокласникам продовжити навчання на економічних факультетах вищих навчальних закладів.

Крім того, для поглиблення та розширення змісту профільних предметів або для забезпечення профільної прикладної та початкової професійної спеціалізації навчання пропонуються курси за вибором, які викладаються в рамках варіативного компонента змісту освіти.

У старшій школі, що має профільний характер, зміст предмета “Економіка” представлений окремими спеціалізованими курсами, що враховують інтереси, здібності та життєві плани учнів, а також відповідають профілю навчального закладу. До варіативної частини профільної школи включені такі економічні курси, як “Основи підприємницької діяльності”, “Власна справа”, “Основи менеджменту”, “Основи інтелектуальної власності”, “Основи споживчих знань” і “Основи сімейного господарювання”.

Варто відзначити, що саме цей напрямок економічної підготовки учнів є найбільш розробленим з теоретичної та практичної точок зору. Підходи до вирішення проблеми підготовки учнів до підприємницької діяльності були висвітлені в ряді дисертаційних досліджень. Наприклад, у роботі В. Дрижак

було обґрунтовано та експериментально перевірено структурні елементи підготовки (мета, завдання, методи навчання) і визначено шляхи підвищення її ефективності. У дисертації також представлена програма трудового навчання для учнів 8–11 класів, яка рекомендована Міністерством освіти України для впровадження в закладах загальної середньої освіти [26].

Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття) передбачає всебічне реформування всіх рівнів освіти, включаючи зміст, форми та методи економічної підготовки учнів. Це реформування має на меті адаптацію освітніх процесів до сучасних вимог суспільства та економіки, що зумовлює необхідність впровадження нових підходів і технологій у навчання.

У дослідженні К. Старченка піднято важливі питання виховання підприємливості як ключової професійної якості особистості в контексті навчально-трудої діяльності. Автор наголошує, що одним із ефективних шляхів вирішення цієї проблеми є впровадження адекватної економічної підготовки, яка б відповідала сучасним умовам ринку праці.

Крім того, Старченко підкреслює, що навчально-трудова діяльність учнів повинна максимально моделювати реальні умови підприємницької діяльності та ділові відносини, що з нею пов'язані. Він вважає, що це дозволить учням краще підготуватися до майбутніх професійних викликів. Аналізуючи сутність підприємливості, К. Старченко визначає її як комплексну спрямованість особистості, до складу якої входять морально-інтелектуальні, вольові, емоційно-спонукальні та діяльнісно-практичні компоненти.

Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти, що підприємливість не лише вимагає знань і навичок, але й формування певних внутрішніх якостей особистості, які сприяють успішному функціонуванню в сучасному економічному середовищі. Таким чином, важливим завданням освітньої системи є розвиток цих компонентів у процесі навчання, що дозволить учням стати ініціативними і відповідальними членами суспільства [93].

Дослідження О. Тополь зосереджене на формуванні готовності старшокласників до вибору професій у сфері підприємництва. Автор вважає ключовими компонентами цієї готовності систему економічних знань і навичок, а також економічну культуру. Важливо відзначити, що Тополь пропонує розширити рамки економічної підготовки, виходячи за межі традиційного трудового навчання, і включити різні форми реалізації цієї підготовки.

Щодо безпосередньої готовності до підприємницької діяльності, О. Тополь підкреслює, що процес її формування має відбуватися за кількома напрямками. По-перше, це включає розвиток стійкого інтересу до підприємницької діяльності, а також формування ціннісних орієнтацій і мотивацій, які сприяють досягненню успіху в бізнесі, водночас відповідаючи моральним нормам. По-друге, важливо створити систему економічних знань і навичок, що забезпечать учням необхідні бази для роботи в цій сфері. Нарешті, акцент робиться на розвитку економічної культури, формуванні професійно важливих якостей особистості та на накопиченні досвіду, що стосується підприємницької діяльності [97].

Дослідження О. Падалки заслуговують особливої уваги, оскільки вони зосереджені на підготовці студентів вищих педагогічних навчальних закладів до економічного виховання учнів та професійно-економічної підготовки майбутніх учителів у системі вищої педагогічної освіти. У своїй роботі вчений аналізує як теоретичні, так і практичні аспекти професійно-економічної підготовки майбутніх педагогів в Україні. Він також розробляє нові підходи до відбору і структурування змісту, а також організації професійно-економічної підготовки, орієнтуючись на сучасні досягнення педагогічної науки і враховуючи новітні концепції фахового спрямування навчально-пізнавальної діяльності [97].

Слід зазначити, що дослідження вченого зосереджені на аналізі впливу педагогічних технологій на професійну підготовку особистості, а також на ролі інтенсивних освітніх технологій у навчально-виховному процесі. Він

вивчає ефективність рефлексивно-інноваційних технологій управління, а також особливості особистісно орієнтованих технологій і технологій управління розвитком професійного мислення студентів.

Виявлено, що проблеми економічної підготовки учнів є актуальними не лише для України, а й для інших країн Європи. Майбутні громадяни європейських країн повинні стати активними учасниками процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ у суспільстві. Тому в навчальному закладі вони повинні засвоїти основні знання, вміння, навички, орієнтації та алгоритми поведінки, які стосуються їхньої майбутньої діяльності в ролі працівника, агента обміну (наприклад, покупця), платника податків, інвестора, менеджера та споживача.

З метою підготовки учнів європейських країн до участі в ринкових економічних відносинах проводиться навчання, яке фокусується на забезпеченні їхньої фінансової грамотності як потенційних споживачів. Це включає розвиток критичного сприйняття рекламної продукції та формування об'єктивного погляду на ринок товарів. Учні ознайомлюються з питаннями фінансів і грошей, вивчають основи ощадливості та мистецтво помірності. Крім того, вони знайомляться зі способами захисту прав споживачів та дізнаються про структуру установ і організацій, які допомагають громадянам у вирішенні цих питань.

Формування особистості є складним процесом, який потребує цілеспрямованої та наполегливої праці. Успіх цього процесу залежить від чіткого розуміння цілей і завдань виховання, а також засвоєння закономірностей, які визначають формування поглядів, переконань і культурних цінностей особистості. Відповідно до теорії соціального детермінізму, виховання розглядається як специфічний процес, через який певна спільнота передає своїм членам культуру, включаючи норми життєдіяльності.

Встановлено, що формування особистості як результат виховання має базуватися на вимогах суспільства. Це зумовлено тим, що держава і

суспільство в цілому повинні контролювати виховний процес, аби молоде покоління отримало освіту, що дозволить йому визначити світоглядні цілі та орієнтири для активної участі в соціальному та економічному житті, а також для розвитку своїх інтересів і нахилів. У цьому контексті держава повинна виступати гарантом та соціальним захисником.

Крім того, важливо ознайомлювати учнів із особливостями підприємницької діяльності, а також розвивати їхні підприємницькі здібності та мотивацію. Хоча не всі учні стануть фахівцями-менеджерами, вміння створити власну справу або зайнятися малим чи середнім бізнесом повинно стати нормою для людини в розвиненому ринковому суспільстві.

Ці знання та навички європейські учні переважно здобувають під час вивчення шкільних предметів, таких як “Економіка”, “Сімейна економіка”, “Технологія”, “Медіа-освіта” та “Праця”.

Важливу роль у реалізації економічної підготовки учнів відіграє безпосередня виробнича практика, відвідування підприємств, де працюють батьки, а також профорієнтаційна діяльність, що проводиться як у навчальний, так і позаурочний час.

У сучасному суспільстві рівень життя значною мірою визначає потреби, а не навпаки. Молодь часто змішує реальні потреби з тимчасовими інтересами, модними трендами та прагненням до задоволення, що призводить до витрачання грошей на незначущі та непрактичні речі.

Європейські фахівці зазначають, що процес споживання не слід розглядати виключно з функціональної точки зору, як просту купівлю-продаж. Він має враховувати індивідуальні диспозиції як споживача, так і продавця, а також моральні аспекти їх взаємодії, щоб запобігти маніпуляціям з інтересами особистості та програмуванню споживчої поведінки.

Таким чином, надання дітям необхідних знань та умінь у сфері споживання є як особистісною, так і суспільною проблемою. Її розв'язання вимагає усвідомленості молоді в таких ключових аспектах споживчого

процесу, як: 1) реклама; 2) купівля товарів; 3) ринкова торгівля; 4) захист прав споживача.

Аналіз стану економічної підготовки молоді свідчить про наявність сприятливих умов для її реалізації. Проте основні етапи цієї підготовки сьогодні не мають структурного зв'язку між собою, а їх зміст не є спадкоємним.

Для успішного досягнення цілей, визначених логікою економічної підготовки, необхідні управлінська та виконавча діяльності. Ці ланки спрямовані на створення ефективної та скоординованої системи економічної освіти учнів, а також виховання у них високих моральних якостей. Варто зазначити, що ці дві ланки мають відносну підпорядкованість, оскільки тісно взаємопов'язані та доповнюють одна одну.

Управлінська ланка складається з науково-дослідних економічних і педагогічних установ, лабораторій педагогічного новаторства, інститутів післядипломної освіти для працівників освіти, а також адміністрацій навчальних закладів. Ці структури визначають основні напрямки розвитку економічної освіти та виховання, здійснюють перспективне планування, створюють відповідне навчально-методичне забезпечення тощо. Вони також вивчають і координують діяльність вчителів, родин та громадських організацій, аналізують результати педагогічних експериментів, а також розробляють інноваційні технології для економічного навчання та виховання молоді.

До виконавчої ланки належать вчителі та батьки. Вчителі виконують такі завдання: вони пояснюють учням основні економічні поняття, категорії та закони ринкової економіки, формують їх економічний світогляд, організовують самостійну роботу учнів і сприяють розвитку ціннісних орієнтирів у молодого покоління. Сім'я також відіграє важливу роль в економічному вихованні дітей, адже саме тут дитина вперше стикається з матеріальними питаннями, фінансовими доходами та витратами батьків, а також з такими економічними поняттями, як "купівля", "витрати" і "гроші". В

родині важливо прищепити дітям економічну самостійність та підприємливість, що є одним із стратегічних завдань економічного виховання. Таким чином, економічне виховання має чітко визначені цілі та виконує наступні завдання:

1. Застосування економічних знань, категорій і законів. Кожна людина протягом свого життя перебуває в економічних відносинах з іншими, як у приватному, так і в офіційному житті, і прагне вибудувати ці відносини так, щоб отримати від них певну вигоду. Це створює потребу в економічній освіті та знаннях.
2. Формування економічної свідомості, економічного мислення та культури. Економічна підготовка учнів тісно пов'язана з економічною освітою, яка охоплює як економічне навчання, так і виховання.

Отже, подальший розвиток України вимагає вирішення низки проблем, серед яких ключовим є перехід економіки країни до соціально орієнтованої ринкової системи. Це, у свою чергу, передбачає необхідність створення системи безперервної економічної підготовки населення, основними складовими якої є економічна освіта та виховання. Таке становище зумовлює зміну вимог до навчальних закладів щодо підготовки учнів до життя та праці в нових соціально-економічних умовах. Тому одним із пріоритетних напрямків роботи навчальних закладів сьогодні є реалізація початкової економічної підготовки молоді.

1.2. Основні передумови економічної освіти у старшокласників на уроках технологій

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції економік, співпраця між країнами набуває нових значень. На цьому тлі вітчизняна економіка потребує значного підвищення конкурентоспроможності, впровадження інноваційних проєктів як юридичними, так і фізичними особами, а також застосування сучасних методів підготовки молоді до професійної та трудової діяльності.

Зрозуміло, що розвиток всебічно сформованої, самостійної особистості неможливий без економічної освіти та виховання в межах уроків технологій. Адже вміння здійснювати економічні операції формуються не лише на уроках математики, географії чи суспільствознавства, а перш за все під час проєктно-технологічної діяльності, яка є найпрактичнішим способом застосування економічних знань. Так само, жодне завдання економічної освіти та виховання не може бути успішним без інтеграції в проєктно-технологічну діяльність.

Це стосується справжнього, а не формального залучення учнів до проєктно-технологічних виробничих відносин, що сприятиме формуванню в них реального розуміння праці, її характеру, трудової дисципліни, зарплати, собівартості та попиту. На часі привернути увагу старшокласників до економічної складової об'єктів проєктно-технологічної діяльності.

Нова парадигма розвитку суспільства базується на концепції сталого розвитку, яка повинна розглядатися не лише через призму змін у стосунках між людиною і природою для забезпечення економічного зростання, але як комплексна глобальна стратегія виживання людства. Ця стратегія націлена на збереження та відновлення природних екосистем на масштабах, необхідних для відновлення меж господарської місткості біосфери.

Сьогодні концепція сталого розвитку стає все більш актуальною, визнаючи свою роль як одну з провідних глобальних проблем, що вимагає міждисциплінарного підходу. Вона охоплює різні аспекти, включаючи економічні, соціальні та екологічні, і може бути розглянута через кілька ключових ідей. По-перше, це ідея інтеграції економічного зростання з екологічною стійкістю, яка передбачає, що економічні діяльності мають відбуватися без шкоди для навколишнього середовища. По-друге, важливою є концепція соціальної справедливості, що означає забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства, зокрема у доступі до ресурсів, освіти та економічних можливостей.

Крім того, сталий розвиток акцентує увагу на важливості участі громади у процесах прийняття рішень та управлінні природними ресурсами. Це сприяє формуванню свідомого суспільства, яке здатне ефективно реагувати на виклики, пов'язані з екологічними, соціальними та економічними проблемами. Врешті-решт, реалізація принципів сталого розвитку вимагає активної співпраці між державними установами, бізнесом та громадянським суспільством для досягнення спільних цілей і забезпечення гармонійного співіснування людини і природи:

1. Сталий розвиток вимагає комплексного підходу до вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем, що стоять перед суспільством. Для того щоб розвиток був справді сталим, необхідно досягти балансу між цими різними факторами, які впливають на загальний рівень життя людей. Це означає, що економічне зростання повинно поєднуватися з соціальною справедливістю та екологічною стійкістю, забезпечуючи гармонійний розвиток суспільства.

2. Сучасне покоління несе відповідальність перед майбутніми поколіннями за збереження соціальних, природних і економічних ресурсів. Важливо залишити їм достатні запаси цих ресурсів, щоб вони мали можливість забезпечити свій добробут на рівні, не нижчому за той, який існує на даний момент. Це вимагає від нас усвідомленого ставлення до використання ресурсів, а також впровадження практик, які сприяють їх відновленню та збереженню.

Крім того, це означає, що ми повинні активніше працювати над формуванням екологічної свідомості в суспільстві, підтримувати ініціативи, що сприяють збереженню природного середовища, і розвивати економічні моделі, які не завдають шкоди екосистемам. Тільки таким чином ми зможемо забезпечити стійке майбутнє, яке відповідатиме потребам наступних поколінь і дозволить їм реалізувати свій потенціал у світі, де ресурси будуть використовуватися раціонально та відповідально.

У цьому контексті для самоорганізації будь-якої системи сучасна філософія виявляє необхідність у таких властивостях, як нелінійність, когерентність і відкритість – це ключові елементи синергетичної методології пізнання навколишнього середовища. Синергізм, що означає спільну дію, можна трактувати як явище, при якому ефект одного каталізатора посилюється за рахунок додавання іншого. Сьогодні синергетика, як зазначає В. Кремень, виходить за межі міждисциплінарного статусу і швидко перетворюється на важливий носій нової парадигми мислення. Ця нова методологія реалізується у техніці, мистецтві, економіці і, безумовно, має знайти своє місце в освіті [41, с. 5].

Отже, виникає принципово новий тип суспільного прогресу, відомий як інноваційний, що характеризується динамічними змінами в умовах життя, глобальною інформатизацією та проривом нових технологій. Це означає, що неможливо навчити дитину на все життя лише в рамках одного навчального закладу. Дослідження педагогів показують, що акцент у школі не може зосереджуватись виключно на засвоєнні певного обсягу знань. Важливо, щоб навчальний процес виконував ще одну функцію: навчати молодь бути освіченою протягом усього життя, самостійно засвоювати нові знання та інформацію, а також формувати потребу в цьому. Отже, нове покоління повинно вміти адаптуватися до вимог ринкової економіки. Відповіддю сучасної освіти на цей стихійний адаптивний процес стала система економічної освіти, яка активно розвивається на всіх етапах навчання.

Сучасна динаміка життя вимагає постійного вдосконалення існуючих навчальних систем, зокрема й економічної освіти в нашій країні, з урахуванням компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів. Тут особливо важлива роль профільних шкіл, коледжів та університетів, які мають надати майбутнім спеціалістам знання, що стосуються особистісних цінностей, сенситивності до потреб суспільства, основ виробництва матеріальних благ, а також професійні знання про глобальні процеси ринкової економіки, підприємництво, бізнес, фінансову систему,

менеджмент, маркетинг, інтелектуальну власність та інші важливі дисципліни [44, с. 9].

Ми поділяємо погляд М. Вачевського та О. Падалки, що економічна освіта є невід'ємною частиною формування гармонійно розвинутої особистості. Вона не лише виконує специфічні завдання, але й ґрунтується на принципах, які охоплюють всі аспекти суспільного життя.

Економічна освіта сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та відповідальності за прийняття фінансових рішень, що є важливими в сучасному світі. Вона включає в себе не тільки знання про основи економіки, фінансові механізми та ринкові процеси, а й формування ціннісних орієнтирів, таких як підприємницька активність, етика бізнесу і соціальна відповідальність.

Таким чином, економічна освіта проникає в усі сфери діяльності: від особистого фінансового планування до глобальних економічних тенденцій. Вона впливає на формування свідомості молоді, допомагаючи їм зрозуміти свою роль у суспільстві та забезпечити якісний рівень життя для себе та майбутніх поколінь. У контексті сучасних викликів важливо також підкреслити, що економічна освіта повинна бути адаптована до швидко змінюваного середовища, включаючи новітні технології та інноваційні підходи, що робить її динамічною і актуальною [11, с. 35].

Економічна освіта є особливо педагогічно доцільною під час занять з технологій для старшокласників, оскільки учні мають можливість художньо проєктувати вироби з урахуванням трьох основних характеристик: функціональної, естетичної та економічної. При цьому економічна характеристика виробу, що проєктується, повинна бути виділена як пріоритетна.

Таким чином, важливо впровадити проєктно-технологічний підхід у навчанні основ економіки у загальноосвітніх навчальних закладах для старшокласників. Предметна компетентність у технологіях, згідно зі стандартами базової та повної середньої освіти, акцентує на проєктно-

технологічній діяльності, а підприємницька компетентність є однією з ключових складових цієї освітньої парадигми [20].

У процесі дослідження було виявлено, що в умовах сучасного розвитку нових соціально-економічних тенденцій особливо важливою є проблема формування та розвитку особистості, готової до компетентної роботи в своїй професійній сфері. Завданням профільної школи, яка виступає початковою ланкою неперервної економічної освіти, є інтеграція загальної середньої освіти учнів з поглибленим вивченням економічних знань та умінь, що дозволяє практично застосовувати їх у допрофесійній і майбутній професійній діяльності.

Економічна підготовка учнів старших класів до технологічної діяльності в умовах ринкової економіки вимагає від них оволодіння організаторськими навичками, творчими підходами та активною життєвою позицією. Це включає в себе орієнтацію на співпрацю, підприємництво, комунікацію, прийняття рішень та адаптацію до демократичних форм організаційної діяльності.

Отже, перехід українського суспільства до ринкових відносин вимагає суттєвих змін у трудовому та економічному вихованні школярів. На перший план виходять такі якості особистості, як самостійність і підприємливість, які мають безпосереднє відношення до практично-орієнтованого та проєктно-технологічного підходів у навчанні основ економіки для старшокласників.

Підприємливість можна визначити як особливий новаторський стиль господарської поведінки, що базується на постійному пошуку нових можливостей для розвитку власної справи. Основними складовими підприємливості є: високий професійний рівень, критична самооцінка діяльності, оптимізм, незалежність у судженнях, вміння ініціювати та вести справу, генерувати нові ідеї та реалізовувати їх, готовність до інновацій, схильність до ризику, здатність долати перешкоди, обґрунтування прийнятих рішень, підтримка гармонійних стосунків із колегами та партнерами, а також вірність даному слову і взятим на себе зобов'язанням.

Таким чином, успішна економічна підготовка молоді вимагає створення умов, які сприятимуть розвитку цих якостей, що в свою чергу забезпечить їхню конкурентоспроможність на ринку праці та активну участь у соціально-економічному житті суспільства [55, с. 404].

Проте життя показує, що більшість випускників шкіл не має базових знань у підприємницькій діяльності, теорії економіки, менеджменту, маркетингу, реклами, фінансів і банківської справи. Вони виявляються безпорадними у непередбачуваних ринкових ситуаціях і не можуть реалізувати свої навички, знання та вміння на практиці.

Підприємництво є новим явищем для нас, як у своїй формі, так і в змісті, і воно становить одну з основних складових професійної трудової діяльності. Для успішного оволодіння підприємництвом необхідно не лише засвоїти певний обсяг знань, а й поєднати розумові та практичні навички, а також досягти соціально-біологічної зрілості особистості. Важливою характеристикою тут є вміння залишатися самими собою. Таким чином, розвиток ділових якостей допомагає дітям розкрити нові грані життя та зрозуміти свою індивідуальність. Під час профільної економічної підготовки учні вчаться самовираженню, стають реалістами, навчаються досягати успіху, не піддаючись спокусі самозадоволення, і переживати невдачі, не впадаючи в відчай. Вони також отримують навички самостійного мислення і застосування знань у нових ситуаціях.

Багато науковців трактують підприємництво і підприємливість як дар, талант або натхнення, навіть як «прозріння». Дослідження показують, що природжена здатність до підприємницької діяльності є лише у приблизно 5% населення будь-якої країни. Проте багато людей навіть не усвідомлюють, які здібності їм даровані природою і як їх можна розвинути через навчання та практичну діяльність. Тому освіта і саморозвиток є критично важливими у цій сфері, так само як і в будь-якій іншій [35, с. 16].

Академік Національної академії педагогічних наук України І. Прокопенко підкреслює важливість взаємозв'язку між економічною

культурою та культурою підприємництва. Він вважає, що одним із ключових аспектів, що характеризують професійний рівень підприємця, є його спосіб ділового спілкування, особливо в контексті вирішення різних комерційних задач.

Серед основних показників, які дозволяють оцінити рівень економічної культури, можна виділити моральні якості, такі як чесність, порядність, відповідальність, чуйність, мобільність, комунікабельність, діловитість, ініціативність, сумлінність, спритність і хитрість. Ці характеристики формують основу для ефективного ведення бізнесу, оскільки ринкові відносини вимагають не лише професійних знань, а й розвитку особистих якостей, які сприяють успішному бізнесу.

Ринкові відносини, в свою чергу, вимагають гармонійного поєднання підприємництва з духовною культурою. Цей аспект може бути охарактеризований як економічна етика або ділова етика, які є важливими складовими культури підприємництва. Економічна етика включає в себе принципи та норми, які регулюють поведінку підприємців у бізнес-середовищі, а також взаємодію з партнерами, клієнтами та суспільством в цілому. Таким чином, формування економічної культури стає важливим завданням не лише для окремих підприємців, але й для всієї економічної системи країни [79, с. 35].

На нашу думку, практичне впровадження елементів підприємницької діяльності в навчальний процес має велике значення. Це можна здійснити через ділові ігри під час занять, а також шляхом виробництва корисної продукції, яку студенти можуть креативно представити та реалізувати покупцям. Крім того, можливість працювати в різних комерційних структурах під час позаурочних заходів також сприяє розвитку підприємницьких навичок.

Слід зазначити, що тісний зв'язок між професійними якостями підприємця та моральними цінностями виникає безпосередньо з природи підприємницької діяльності. Бізнес передбачає постійні контакти,

взаємовідносини та переговори з партнерами, постачальниками і споживачами товарів. У багатьох випадках ділові стосунки будуються не лише на основі юридичних документів, але й на взаємній довірі.

О. Набока зазначає, що оптимальним засобом забезпечення чесного підприємництва є виховання культури з раннього дитинства, а також формування почуття моральної відповідальності за свої вчинки. Людина, яка вірить у справедливість, відчуває сором за нечесні вчинки і керується принципами релігійної моралі, не може будувати свій бізнес на обмані інших. Успіх у бізнесі має бути тісно пов'язаний з високим рівнем моральності підприємців і підпорядкований принципам ділової етики [54, с. 24].

Формування знань, умінь, навичок і якостей підприємця відбувається в рамках теоретичних і практичних занять, які мають тісний зв'язок з уроками трудового навчання, спеціалізованими курсами з вивчення певних професій, а також з позакласною діяльністю і суспільно корисною продуктивною працею учнів. Це інтегроване навчання дозволяє учням не лише отримувати теоретичні знання, а й розвивати практичні навички, які необхідні для успішної діяльності в підприємницькому середовищі.

З економічної точки зору, продуктивність означає досягнення цілей організації при оптимізації витрат і зусиль. Це передбачає, що продуктивний менеджер ефективно використовує як людські, так і матеріальні ресурси, щоб досягти максимальних результатів. Тому важливо навчати учнів не лише основам підприємництва, а й принципам раціонального управління, які сприяють ефективному використанню ресурсів.

Включення в навчальний процес різноманітних практичних елементів, таких як проекти, ділові ігри та участь у реальних економічних ситуаціях, дозволяє учням краще усвідомлювати, як застосовувати отримані знання в реальному житті. Це також розвиває їхні комунікаційні навички, критичне мислення і здатність працювати в команді, що є необхідними якостями для успішної підприємницької діяльності. Таким чином, системний підхід до

навчання сприяє формуванню компетентного і готового до професійної діяльності підприємця [55, с. 435].

Основна концепція нової системи технологічної та економічної освіти для молоді полягає у поєднанні навчального процесу з індивідуальною та колективною суспільно корисною і продуктивною працею, а також активною участю в громадській діяльності. Суть технологічної та економічної профільної освіти молоді зосереджена на формуванні готовності учнів до самостійного життя і праці, що проявляється через їхню підприємницьку діяльність і культурну самореалізацію.

Відповідно до цієї концепції, кожен молодий спеціаліст, що обирає шлях самостійної трудової діяльності, має володіти всебічним інтелектуальним і фізичним розвитком, мати наукове світосприйняття, а також глибокі знання в галузі науково-технічних та економічних основ сучасного виробництва. Крім того, важливо, щоб молодь свідомо і творчо залучалася до суспільно корисної та продуктивної праці, активно застосовуючи свої знання і навички на практиці. Таким чином, нова система освіти має забезпечити формування у молоді не лише професійних компетенцій, але й відповідального ставлення до праці та активної участі в житті суспільства [49, с. 32].

У старшій школі важливим стає питання безперервності викладання профільних предметів у класах загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних училищах, коледжах та вищих навчальних закладах відповідного профілю. Таким чином, економічна освіта та виховання молоді через безперервність становлять основу нових навчальних технологій, які сприяють формуванню економічної компетентності майбутніх спеціалістів у сучасних умовах.

Впровадження безперервної економічної освіти в навчальний процес є важливим аспектом модернізації освітньої системи, оскільки воно дозволяє створити єдиний освітній економічний простір. Це забезпечує послідовність у викладанні основ економіки та дає змогу учням поетапно опановувати економічні знання. Внаслідок цього виникає необхідність у співпраці між середніми та вищими навчальними закладами для розробки і реалізації

освітньо-професійних програм, а також для розвитку профорієнтаційної мобільності молоді.

На основі наведеного вище, можна зробити наступний висновок: для забезпечення продуктивної та якісної безперервності економічної освіти необхідно врахувати окремі аспекти професійної економічної підготовки у систему профільної підготовки учнів, зокрема, її практично орієнтовану та проєктно-технологічну складову. На нашу думку, елементи професійної підготовки можуть внести якісні зміни в зміст, структуру та методику організації навчально-виховного процесу. Це сприятиме підготовці старшокласників до корисної і ефективної діяльності, формуванню самодостатньої особистості, яка здатна брати на себе відповідальність і бути конкурентоспроможною в умовах ринкової економіки.

Одним із пріоритетних завдань сучасної економічної підготовки є формування конкурентоспроможного спеціаліста нової генерації, здатного ефективно реалізувати себе в умовах ринкового розвитку суспільства. Такий спеціаліст повинен уміти прогнозувати, об'єктивно оцінювати майбутнє і здійснювати відповідні дії, а також добре розуміти особливості сучасного і майбутнього економічного розвитку України та вміти прогнозувати шляхи розвитку економіки нашої країни в контексті глобальних інтеграційних процесів

Сучасний підхід до використання робочої сили орієнтований на формування багатопрофільного працівника, який поєднує різні спеціальності та види трудової діяльності, з акцентом на постійне підвищення рівня освіти та професійної підготовки. В умовах ринкової економіки, яка вимагає реструктуризації механізмів господарювання, розширення сфер діяльності та розвитку виробничої і споживчої конкуренції, виникають нові вимоги до економічної підготовки професійних кадрів. Серед цих вимог Т. Поясок виокремлює наступні:

- здатність працювати в умовах складної економіки та функціонувати в організаціях різних форм власності та типів господарювання;

- висока адаптивність до нових потреб підприємницької діяльності;
- здатність впроваджувати інновації та постійно вдосконалювати свої навички;
- уміння ефективно діяти в надзвичайних умовах і реалізовувати антикризову політику;
- навички використання комп'ютерної техніки, сучасних інформаційних технологій та інших нововведень у професійній діяльності [74, с. 25].

Сьогодні навички організаційної діяльності стали важливим аспектом. Схильність до такої діяльності включає в себе самостійне залучення до організаційних процесів, потребу в їх реалізації, постійну готовність до виконання завдань та емоційно-позитивне ставлення під час їх виконання. Відсутність такої активності, у свою чергу, викликає почуття незадоволення. Часто ця риса проявляється у процесі підприємницької діяльності.

Крім того, ми спостерігаємо зміни у формуванні економічного мислення, значення якого в підготовці спеціаліста до практичної діяльності важко переоцінити. Набуті знання потребують активних розумових дій для їх закріплення та подальшого застосування на практиці. Розвиток мислення є критично важливим для становлення особистості майбутнього фахівця. Більшість професійних завдань, з якими стикається сучасний спеціаліст, пов'язані зі специфікою практичного мислення, яке часто проявляється в несподіваних проблемних ситуаціях.

Формування та розвиток економічної культури учнів на рівні професійних вимог є важливим та інтеграційним компонентом сучасної економічної підготовки. Необхідність цього обґрунтовується потребою реорганізації основних характеристик економічних відносин у суспільстві, що виникають між людьми у контексті виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ. Звертаючи увагу на економічну культуру, варто зазначити, що в проектно-технологічній діяльності старшокласників недостатньо висвітлено економічний аспект на уроках технологій.

Реалізація потенціалу творчої особистості в умовах ринкової конкуренції стає неможливою без наявності економічної, юридичної, комп'ютерно-інформаційної, педагогічної та психологічної грамотності, які формують основу функціональної кваліфікації сучасного спеціаліста. Теоретичні дослідження підтверджують, а практика демонструє необхідність досягнення цілісного та системного сприйняття всього комплексу навчальних дисциплін, з акцентом на практичний досвід, що сприяє поступовому розвитку кваліфікаційних навичок і професійних знань учнів.

Інтелект особистості стає не лише індивідуальною власністю, а й основою для створення та накопичення добробуту як окремої особи, так і цілих підприємств, компаній, держав і корпорацій. Рівень освіти працівників у цих структурах є ключовою ознакою сучасного етапу прискореної глобалізації та регіоналізації світової економіки. У зв'язку з цим, у процесі економічної підготовки на уроках технологій важливе значення набуває концепція інтелектуалізації праці, особливо фізичної, а також наукові підходи до організації цього процесу. Проте, старшокласники недостатньо обізнані із законом про інтелектуальну власність і часто не вважають свої технічні та художні проекти інтелектуальною власністю, що потребує розгляду в економічному контексті.

Економічна підготовка учнів повинна відповідати сучасним вимогам ринкових відносин та світовим тенденціям економічного і соціального розвитку. Для досягнення цих цілей необхідно розробити та обґрунтувати нові підходи до методики навчання економічних дисциплін, ґрунтуючись на теоретичних джерелах, матеріалах експериментальних досліджень та творчих пошуках. Результатом профільної економічної підготовки має стати не лише отримання стабільних та ґрунтовних знань, умінь і навичок, які зосереджуються на предметному змісті, а й здатність ефективно впроваджувати ці знання на практиці.

Для забезпечення ринку праці України кваліфікованими трудовими ресурсами важливо створити умови для навчання, підготовки,

перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців за допомогою сучасних засобів зв'язку та новітніх інформаційних технологій. Неперервність економічної освіти відкриває перед особистістю можливість постійно поглиблювати загальноосвітні та спеціалізовані економічні знання. Це сприяє досягненню цілісності та наступності у навчанні, перетворюючи його на безперервний процес, що триває протягом усього життя.

Таким чином, економічна підготовка учнів старшої школи, яка є першою сходинкою у процесі неперервної економічної освіти, є вимогою часу і необхідною умовою для формування ефективного та конкурентоспроможного спеціаліста. Такий спеціаліст має бути здатним виконувати конкретні обов'язки, адаптуватися до змін і управляти компанією в умовах глобалізованого ринку, який характеризується динамічністю, автоматизацією різних сфер життя та високим рівнем технологій. Зростаюча роль особистості як професіонала та громадянина у покращенні господарського, соціального та культурного життя суспільства спонукає до розробки абсолютно нових підходів до економічної освіти та виховання молодого покоління. Ці підходи повинні включати інтеграцію міждисциплінарних знань, сприяння розвитку критичного мислення, а також практичних навичок, які дозволять учням ефективно адаптуватися до викликів сучасного світу.

1.3. Економічна підготовка старшокласників у процесі технологічної освіти

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, зумовлюють виникнення нових вимог до особистості. В соціальному житті та діяльності все більш значущими стають такі якості, як ініціативність, креативність, комунікативність, гнучкість мислення, уміння співпрацювати з іншими, здатність до усвідомленого вибору, пошук та опрацювання інформації, особиста відповідальність, а також адаптивність до змін у різних сферах життя.

Сучасне життя вимагає, щоб людина не лише могла самостійно знаходити потрібну інформацію, але й успішно працювала в команді, вміла розуміти інших людей і вести конструктивний діалог. Ці навички та якості є критично важливими для професійної і соціальної діяльності, тому їх необхідно формувати ще в процесі шкільного навчання. На жаль, на практиці реалізація цих цілей часто залишається на недостатньому рівні.

Необхідно інтегрувати ці якості в навчальний процес, впроваджуючи методи, що сприяють розвитку критичного мислення та творчої активності учнів. Наприклад, використання проєктної діяльності може допомогти учням розвивати навички співпраці, ініціативності та відповідальності, оскільки такі проєкти вимагають командної роботи та спільного вирішення завдань.

Крім того, важливо забезпечити учням можливість практично застосовувати свої знання в реальних життєвих ситуаціях, що сприятиме формуванню їхньої особистої відповідальності та адаптивності. Система освіти має стати більш гнучкою та орієнтованою на потреби сучасного суспільства, щоб кожен учень мав можливість розвивати в собі ці важливі якості [73, с. 3-4].

Крім того, залишається недостатньо врахованою ще одна важлива функція шкільної освіти, яка є особливо актуальною в нашому інформаційно-технологічному суспільстві – функція практичного застосування отриманих знань. Йдеться не про знання заради заліків, іспитів або високих оцінок, а про знання як методологію, що слугує основою для поведінки та діяльності. У навчальному процесі учнів важливо закладати практичну орієнтацію знань, оскільки інакше вони швидко забуваються, адже не використовуються.

Ми прагнемо до суспільства знань, а точніше – до знаннєвого суспільства, яке не обмежується великою кількістю інформаційних елементів і носіїв, хоча це і є необхідною умовою. Знаннєве суспільство формується там, де живе знаннєва людина – особа, яка вміє жити, працювати і діяти професійно в різних сферах, використовуючи свої знання в повсякденному житті та громадсько-політичній діяльності. Процес навчання має бути

спрямований на підготовку таких вихованців, які зможуть знайти своє місце в житті, компетентно обрати життєвий шлях, враховуючи свої особисті можливості, а також приймати обґрунтовані рішення щодо подальшої професійної діяльності.

Відтак, одним з ефективних шляхів вирішення цих та інших проблем шкільної освіти є нещодавно впроваджене економічне навчання у старшій школі. Профільне навчання стало альтернативою поглибленому вивченню окремих предметів або групи суміжних дисциплін, яке в значній мірі базується на знаннєвій парадигмі. За своїми основними характеристиками профільне навчання суттєво відрізняється від поглибленого вивчення предметів, і спроби впровадити принципи профільного навчання в класи з поглибленим вивченням окремих предметів можуть призводити до негативних наслідків, зокрема – до перевантаження учнів.

Економічне навчання є формою диференційованого навчання, що передбачає врахування освітніх потреб, інтересів і здібностей старшокласників, а також створення умов для їх професійного самовизначення. Профільне навчання реалізується через зміни в цілях, змісті, структурі та організації навчального процесу, спираючись на основні положення Концепції профільного навчання в старшій школі. Основною метою профільного навчання є забезпечення рівного доступу учнів до отримання загальної освіти, професійної та початкової допрофесійної підготовки. Це також включає виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання та мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання націлене на розвиток у старшокласників навичок самостійної науково-практичної та дослідницько-пошукової діяльності, сприяючи формуванню їх інтелектуальних, психологічних, творчих, моральних, фізичних і соціальних якостей, а також прагнення до саморозвитку і самоосвіти [31, с. 743].

Сучасна реструктуризація старшої школи, орієнтованої на профільне навчання, повинна базуватись на значних якісних змінах у формуванні

освітнього змісту, виборі методів та форм організації навчального процесу, а також у підготовці кадрів. Профільне навчання буде ефективним, якщо учні не лише осмислюватимуть процеси й явища навколишньої дійсності, але й глибше пізнаватимуть власну індивідуальність, розвиватимуть свою особистість та здійснюватимуть вибір майбутньої професійної діяльності, що відповідає їх внутрішньому світу.

На сьогодні одним з найкращих прикладів загальноосвітньої практикоорієнтованої підготовки учнів є профільне технологічне навчання. Його професійна спрямованість систематизує знання з відповідних предметів, актуалізує зміст і забезпечує навчальний процес, підвищуючи особистісну мотивацію учнів та ініціюючи їх додаткову освітню і самостійну практичну діяльність.

Технологічна освіта в старшій школі передбачає ознайомлення учнів із сучасними галузевими технологіями, отримання знань і вмінь для виконання узагальнених технологічних операцій. Це також сприяє розвитку навичок навчання, творчого мислення та вирішення практичних завдань. Важливо формувати професійно значущі якості особистості, які дозволять учням ефективно взаємодіяти з основними об'єктами праці в базових галузях економічної діяльності.

У результаті, технологічна освіта забезпечує досягнення високого рівня професійної культури, що, в свою чергу, сприяє виявленню професійних інтересів і схильностей учнів, що є важливим етапом у визначенні їх подальшого освітнього напрямку та професійного шляху.

У технологічній освіті традиційно акцентується на підготовці молоді до трудової діяльності. Проте зміни в економічних основах суспільного життя, де виробничі процеси більше не диктуються державою, а залежать від ринкових реалій, вимагають кардинальної трансформації старого підходу до організації навчально-виховного процесу. Якісні зміни в соціальній структурі суспільства та впровадження нових господарських механізмів ставлять нові вимоги до молоді, яка вступає в самостійне життя.

Сучасні тенденції трудової політики вимагають від молодих людей професійної мобільності та готовності адаптуватися до змін в умовах праці, а іноді й до зміни професії або сфери діяльності в залежності від життєвих обставин. Ринкові умови, крім завдання підготовки молоді до праці, також акцентують увагу на забезпеченні практичної, морально-психологічної та інтелектуальної готовності до активного життя, а також на соціальному захисті молодих працівників в умовах конкурентного ринку праці та можливого безробіття.

Отже, формування всебічно розвиненої, самодостатньої особистості неможливе без створення системи економічної освіти та виховання в рамках технологічного профілю навчання. Вміння проводити економічні операції повинні закладатися не лише на уроках математики, географії чи суспільствознавства, а, перш за все, у практичній діяльності учнів, де застосовуються економічні знання. Водночас жодна задача економічної освіти та виховання не може бути реалізована без зв'язку з трудовою діяльністю. Важливо, щоб учні дійсно включались у виробничі відносини, отримуючи практичні уявлення про працю, її особливості, трудову дисципліну та винагороду за свою працю.

У рамках розвитку нових тенденцій соціально-економічної діяльності особливо важливою стає проблема формування особистості та її готовності до компетентної роботи в майбутній професії. Завдання профільного навчання полягає в поєднанні загальної середньої освіти учнів із глибоким освоєнням економічних знань і вмінь, а також у практичному їх застосуванні в допрофесійній і майбутній діяльності.

Економічна підготовка учнів старших класів для роботи в умовах ринкової економіки вимагає від них розвитку організаторських навичок, творчого підходу та активної життєвої позиції. Це включає, зокрема, орієнтацію на співробітництво, підприємництво, комунікативність, прийняття рішень і здатність адаптуватися до демократичних форм організації діяльності.

Що ж саме мається на увазі під терміном «економічна підготовка»? Це питання вже неодноразово розглядали різні педагоги, психологи та економісти. Економічна підготовка повинна бути спрямована на формування економічної культури та інтенсифікацію підготовки молоді до активного життя і її залучення до трудової діяльності. Виходячи з цієї мети, дослідники визначили такі завдання економічної підготовки школярів: формування системи економічних знань, а також знань про закони, правила і норми, що регулюють стосунки між людьми в процесі економічної діяльності, і розвиток умінь їх практичного застосування; формування навичок орієнтації в економічних ситуаціях, прийняття рішень щодо конкретних проблем і проведення критичного аналізу ситуацій.

Метою економічної підготовки учнів є розвиток економічного мислення, яке базується на розумінні структури економічної реальності та усвідомленні власного місця в ній. Це також передбачає засвоєння норм цивілізованої економічної поведінки та економічної культури, а також формування навичок, необхідних для здійснення економічної діяльності.

А. Нісімчук та О. Падалка підкреслюють, що головним завданням економічної підготовки є розвиток нового економічного мислення у учнів. Зміст економічної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл автори розглядають як комплекс економічних знань, навичок і вмінь, що сприяють формуванню економічної свідомості, світогляду та переконань особистості школяра [60, с. 178].

Основною метою економічної підготовки учнів є формування економічної культури. У цьому контексті економічна свідомість виступає як один з її складових, а економічне мислення – як один із проявів цієї культури.

На нашу думку, найбільш вдале визначення даної проблеми запропонував професор О. Шпак. Він підкреслює, що зміст економічної підготовки учнів слід розглядати як систему економічних знань, умінь і навичок, спрямованих на їх творчий і практичний застосунок, що забезпечує підготовку молодого покоління до реального життя. У зв'язку з цим, у рамках

технологічного профілю навчання, це формулювання поняття економічної підготовки підрастаючого покоління видається найбільш адекватним. Крім того, воно чітко визначає суть терміна "профільна економічна підготовка" з акцентом на практичну орієнтацію та професійну підготовку [106].

Дослідження наукової літератури та практичного досвіду з цієї проблеми дозволило нам сформулювати визначення поняття економічної підготовки старшокласників. Ми розуміємо це поняття як систему економічних знань, умінь і навичок, які спрямовані на їх творче та практичне застосування, а також на формування економічної свідомості, економічного мислення, світогляду, поглядів і переконань, що складають економічну культуру. Вважаємо, що лише при наявності цих якостей у випускників шкіл, ліцеїв, гімназій та колегіумів відповідного профілю їх подальше успішне професійне навчання та продуктивна діяльність стануть пріоритетом у майбутньому виборі професії.

Теоретичний аналіз проблеми та вивчення передового вітчизняного і зарубіжного досвіду дозволили сформулювати основні концептуальні положення для перебудови традиційної трудової підготовки школярів у більш прогресивну, економічно орієнтовану, з урахуванням її сучасної прогностичної функції. Це включає варіативність змісту та форм організації трудового навчання та виховання, зважаючи на соціально-економічні особливості суспільства, національні трудові традиції та нахили учнів; зв'язок навчання з суспільно корисною, зокрема виробничою працею, як основи формування досвіду трудових відносин і особистісних якостей, що сприяють адаптації та самовизначенню випускників в умовах ринкової економіки. Також важливо посилити увагу на мотиваційно-потребній сфері особистості, формулюванні економічних знань та умінь, а також досвіді організаційно-господарської діяльності. Систематичне вивчення стану та ефективності процесу трудової підготовки дозволить своєчасно планувати, коригувати педагогічні впливи та реалізовувати диференційований підхід до учнів.

Тенденції сучасної трудової політики, впровадження інновацій та нових технологій, а також скорочення термінів оновлення інформації, що випереджають етапи розвитку особистості, виявили дефіцит функціональної грамотності, що призводить до практичної невідповідності значної кількості випускників навчальних закладів до роботи в нових умовах. Це також стосується недостатності знань з економіки у учнів старших класів. Випускник сучасної школи повинен володіти економічними категоріями, знати основи винахідницької діяльності, усвідомлювати роль інформації як джерела знань, розуміти інформатику, основи менеджменту та маркетингу, фермерського господарства, а також обирати напрям, що традиційно склався в регіоні, враховуючи навчальну базу та інші чинники, які впливають на підготовку молоді до трудової діяльності.

В умовах ринкових відносин проблема зайнятості населення, конкурентоспроможності на ринку праці та ефективності в обраній сфері діяльності вимагає від молоді, що вступає в доросле життя, цілого комплексу показників функціональної грамотності. О. Шпак виділяє такі показники: формування загальних орієнтирів для будь-якої діяльності, таких як планування, раціональна організація роботи, контроль та аналіз результатів, які підвищують продуктивність і якість праці; загально-трудова та політехнічні знання і вміння, технічна культура, що забезпечують професійну мобільність, готовність до змін в роботі, підвищення кваліфікації та, при необхідності, перекваліфікації; економічні знання та вміння, навички організаційно-господарської діяльності, які є основою підприємливості і готовності до самостійного прийняття рішень в умовах ринкових відносин [106, с. 11].

Сучасна економічна освіта та виховання учнів базуються на знаннях з різних загальноосвітніх дисциплін, тому інтеграція економічних знань у програми більшості шкільних курсів сприяє глибшому розумінню і підготовці учнів до життя та праці в умовах ринкової економіки. У цьому контексті освітня технологічна галузь охоплює такі важливі напрямки:

економіка домашнього господарства, основи підприємництва, умови продуктивної праці (включаючи набуття загальних основ діяльності, трудових і спеціальних навичок, а також культури праці), що створює основу для практичного застосування економічних знань і вмінь. Під час навчання економіки в загальноосвітній школі учні отримують знання про економічні явища та категорії, а також про розвиток української держави в минулому, теперішньому та майбутньому. Тісний зв'язок економіки з іншими дисциплінами підвищує інтерес учнів до самостійності і сприяє формуванню особистості з розвинутим світоглядом щодо вибору майбутньої професії та трудової діяльності.

Основна ідея нової системи трудової та економічної підготовки молоді полягає в поєднанні навчання з індивідуальною та колективною суспільно корисною працею або громадською діяльністю. Суть трудового та економічного виховання полягає в формуванні готовності учнів до самостійного життя та праці для забезпечення власного добробуту та активного соціально-науково-технічного прогресу. Відповідно, кожен молодий чоловік, який розпочинає самостійне трудове життя, повинен мати всебічний інтелектуальний і фізичний розвиток, наукове світосприйняття, глибокі знання основ сучасного виробництва в галузі науки і техніки, а також свідомо і творчо залучатися до суспільно корисної та продуктивної праці [49].

Учасники продуктивної праці здобувають уявлення про такі аспекти, як власність, бізнес-планування, заробітна плата, а також виробничу і технологічну дисципліну. Вони також знайомляться з економічними поняттями, такими як собівартість, коефіцієнт трудової участі та продуктивність праці. Лише завдяки тісному взаємозв'язку між змістом економічної підготовки та трудового виховання учнів, кожен випускник навчального закладу може усвідомити, що для покращення свого життєвого рівня потрібно підвищити ефективність праці. Набуття економічних знань

сприяє швидшому розвитку спеціальної зрілості у молоді, формуванню активної життєвої позиції та підприємливості.

Практика демонструє, що необхідно більш активно впроваджувати досвід економічної підготовки у старшій школі та залучати учнів до обговорення виробничо-технічних питань, пов'язаних із винахідництвом і раціоналізацією. Важливо стимулювати самостійний пошук найкращих варіантів організації праці та застосування знань і навичок дослідницького та проблемно-аналітичного характеру. Організація трудового процесу повинна забезпечувати можливість учням набувати соціального та виробничого досвіду.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ ОBOB'ЯЗКОВО-ВИБІРКОВОГО МОДУЛЯ «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

2.1. Календарно-тематичне планування уроків до варіативно-обов'язкового модулю «Основи підприємницької діяльності»

У 10-11 класах навчальний предмет «Технології» віднесено до категорії вибірково-обов'язкових дисциплін відповідно до Типових освітніх програм. У випадку, якщо учні обирають цей предмет, для його освоєння відведено 105 годин. Цей час може бути розподілений між 10 і 11 класами в різних варіантах: або 70 годин у 10 класі та 35 годин у 11 класі, або навпаки – 35 годин у 10 класі та 70 годин у 11 класі. Навчання проводиться за програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 23 жовтня 2017 року № 1407, що забезпечує відповідність навчального процесу сучасним вимогам освітньої системи України [96].

Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язкових та вибіркових навчальних модулів. Учні разом із вчителем мають можливість обрати лише три з цих модулів для вивчення протягом навчального року. До доступних тем належать: «Дизайн предметів інтер'єру», «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва», «Дизайн сучасного одягу», «Краса та здоров'я», «Кулінарія», «Ландшафтний дизайн», «Основи підприємницької діяльності», «Основи автоматизації і робототехніки», «Комп'ютерне проектування» та «Креслення».

Кожен навчальний модуль, наприклад «Основи підприємницької діяльності», є логічно завершеним навчальним (творчим) проектом, який учні виконують колективно або в іншій формі, визначеній учителем. Кількість годин, відведених на вивчення кожного з трьох обраних модулів, визначається вчителем з урахуванням специфіки проектної діяльності учнів, матеріальних можливостей школи тощо.

Оновлена програма акцентує увагу на кінцевих результатах навчально-пізнавальної діяльності учнів. Головним завданням вчителя є реалізація цих очікуваних результатів. Шляхи досягнення результатів визначаються вчителем відповідно до матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні, інтересів і здібностей учнів, а також професійної підготовки самого вчителя.

При плануванні навчального процесу вчитель має можливість самостійно формувати теми, які учні повинні освоїти, враховуючи вибрані для виготовлення об'єкти проєктування. Вчитель визначає та планує кількість навчальних годин, необхідних для вивчення відповідних процесів обробки матеріалів та інших аспектів, що стосуються реалізації проєкту.

Ця академічна автономія вчителя є важливим елементом освітнього процесу, оскільки вона дозволяє адаптувати навчання до конкретних потреб і інтересів учнів. Однак така автономія «обмежена» запланованими очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів, які стають основою для структурування навчального матеріалу та визначають логіку підготовки вчителя до навчального року, семестру, розділу або окремого уроку. Таким чином, вчитель має можливість творчо підходити до навчального процесу, але в межах чітко визначених освітніх цілей, що забезпечує ефективність навчання та розвиток учнів [68].

Для створення календарно-тематичного плану (табл. 2.1) та визначення змісту навчального матеріалу вчителю доцільно дотримуватись наступного алгоритму:

Крок 1. Обрати об'єкти проєктно-технологічної діяльності учнів (проєкти) і визначити їхню кількість.

Крок 2. Вибрати основні технології, а за потреби й додаткові, для проєктування та виготовлення кожного з обраних виробів.

Крок 3. Спланувати очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Крок 4. Визначити орієнтовну кількість годин, необхідних для виконання кожного проєкту.

Крок 5. Сформулювати теми та зміст уроків з проєктування та виготовлення кожного об'єкта проєктно-технологічної діяльності учнів.

Для зручності планування можна скласти матрицю (додаток И). Для її формування слід виконати перші чотири кроки зазначеного алгоритму [23].

Таблиця 2.1

**Календарно-тематичний план уроків до навчального модуля
«Основи підприємницької діяльності» 10 клас**

№ з/п	Дата	Зміст	Практичні роботи
Розділ І. Вступ до підприємництва (7 годин)			
1		Об'єктивні основи виникнення та розвитку підприємництва. Ринок і його структура. Типи економічних систем	
2		Визначальні характеристики підприємництва. Функції підприємства. Найвідоміші підприємці у світі. Основні форми підприємництва та їх класифікація	<i>Практична робота №1 «встановлення властивостей та мети підприємницької діяльності на конкретному прикладі»</i>
3		Основи правової бази розвитку підприємництва. Організація, заснування, функціонування та регулювання підприємницької діяльності в Україні	
4		Основні принципи свободи господарювання: економічна самостійність, економічна відповідальність, економічна рівноправність. Рушійні сили підприємництва	
5		Конкуренція і аналіз впливу конкуренції на підприємницьку діяльність. Можливі ризики і загрози розвитку створюваної справи	<i>Практична робота №2 «Організація власної підприємницької справи»</i>
6		Прибуток. Форми доходу підприємця	

7		Причини та види підприємницьких ризиків	<i>Практична робота №3 «Складання схеми взаємозв'язків між економічними, правовими та іншими знаннями та підприємництвом»</i>
Розділ II. Організаційно-правові форми підприємництва (9 годин)			
8		Підприємство як організаційна структура підприємства. Види підприємств та їх об'єднань. Господарські товариства	<i>Практична робота №4 «Обґрунтування переваг та обмежень різних організаційних форм підприємницької діяльності»</i>
9		Види та сфери підприємницької діяльності	<i>Практична робота №5 «Визначення стратегії ділової активності трастової компанії»</i>
10		Економічна суть малого підприємництва	
11		Економічні, соціальні та правові основи створення та діяльності фермерських господарств в Україні. Особливості та проблеми розвитку фермерських господарств	
12		Основні форми спільного підприємництва. Міжнародні економічні організації. Вільні економічні зони. Офшорні компанії	<i>Практична робота №6 «Обґрунтування доцільності розвитку форми спільного підприємництва»</i>
13		Характеристика та структура фінансового ринку. Суб'єкти фондового ринку. Інвестування	
14		Холдингові компанії. Інвестиційні фонди та інвестиційні компанії. Довірчі	

		товариства	
15		Інноваційний процес. Класифікація інновацій. Інноваційний проєкт. Інноваційна продукція. Економічний ефект	
16		Перспективи розвитку інноваційного підприємництва України	
Розділ III. Організація та економіка підприємницької діяльності (9годин)			
17		Зміст підприємницької ідеї. Пошук сфери майбутньої підприємницької діяльності. Вибір організаційно-правової форми підприємницької діяльності	
18		Технологія визначення переваг підприємства, що створюється. Порядок проведення маркетингового дослідження	
19		Основні способи організації власного бізнесу. Порядок видачі спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення окремих видів підприємницької діяльності	
20		Технологія створення власної справи: статутний фонд і його формування. Відкриття розрахункового рахунку в банку. Підготовка засновницьких документів	<i>Практична робота №7 «Підготовка засновницьких документів фірми»</i>
21		Державна реєстрація суб'єктів підприємницької діяльності. Особливості реєстрації фізичних та юридичних осіб	
22		Менеджмент у підприємстві: суть, моделі та організаційна структура менеджменту. Методи прийняття рішень	
23		Складові маркетингової діяльності фірми. Підготовча стадія розробки бізнес-плану	<i>Практична робота №8 «Складання бізнес-плану підприємницької діяльності фірми»</i>
24		Антикризове управління підприємством. Принцип ефективного менеджменту	
25		Складові аналізу конкурентного успіху: витрат виробництва, прибуваючої	<i>Практична робота №9 «Визначення</i>

		частки продукту на ринках збуту	<i>чинників підприємницького успіху та обґрунтування управлінських рішень, необхідних для їх досягнення»</i>
Розділ IV. Економічна і правова культура підприємництва (3 години)			
26		Підприємець – ключова фігура ринкової економіки. Вимоги та характерні риси підприємця	
27		Права підприємця. Обов'язки та відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності	<i>Практична робота №10 «визначення порядку використання підприємцями своїх прав та обов'язків»</i>
28		Психологія підприємництва. Бізнес і мораль. Службовий етикет	<i>Практична робота №11 «Складання соціально психологічного портрета вітчизняного підприємця»</i>
Розділ V. Державне регулювання підприємництва (5 годин)			
29		Необхідність та суть державного регулювання підприємництва. Основні форми та методи державного регулювання підприємництва. Програма державної підтримки підприємництва в Україні	
30		Стан та проблеми правового забезпечення підприємництва в Україні. Недоліки чинного законодавства. Правовий нігілізм	<i>Практична робота №12 «Аналіз причини правового нігілізму з боку підприємців»</i>
31		Фінансово-кредитна підтримка підприємницької діяльності	<i>Практична робота №13 «оцінка форм та методів державного сприяння підприємницькій діяльності на регіональному</i>

			<i>рівні»</i>
32		Система оподаткування підприємницької діяльності. Особливості оподаткування суб'єктів малого підприємництва	
33		Місце і роль підприємництва в регіоні (на конкретних прикладах). Стан, тенденції та проблеми розвитку підприємництва в місті, районі, області. Регіональна політика підтримки підприємництва	<i>Практична робота №14 «Визначення джерела фінансової підтримки підприємницької діяльності»</i>
34-35		<i>Резерв часу (2 години)</i>	

2.2. Застосування ІКТ під час економічної підготовки старшокласників на уроках технологій

Інтенсифікація навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах є ключовою умовою для ефективної реалізації концепції методичної системи підготовки старшокласників на уроках технологій. Це необхідно для розробки нових підходів, форм та методів навчання, які відповідають сучасним вимогам і новому економічному мисленню. Історично усталені форми та методи навчання, що зосереджуються на засвоєнні готових знань, не можуть повною мірою сприяти формуванню професійних і економічних компетентностей у старшокласників та ефективному опрацюванню зростаючого обсягу інформації.

Оновлення форм, методів і прийомів навчання повинно бути спрямоване на заміну репродуктивного навчання творчим (продуктивним). Творча діяльність, яка наближається до наукового осмислення та узагальнення, можлива лише за умов організації продуктивної діяльності особистості.

Сучасні тенденції розвитку середньої освіти вимагають активного впровадження елементів моделювання виробничих процесів та життєвих ситуацій у навчально-виховний процес. Проведення обговорень і диспутів сприятиме розвитку критичного мислення учнів. У цьому контексті роль вчителя є фасилітаційною, тобто він має спрямовувати обмін інформацією,

власним життєвим досвідом, активізувати аналіз досягнень і невдач, а також сприяти теоретико-практичному синтезу [2, с. 259].

Проблема готовності до самостійного здобуття і поповнення знань є однією з основних характеристик якісної підготовки випускників сучасних навчальних закладів. Основою світових і нещодавно розроблених національних стандартів освіти різних рівнів є творча та самостійна робота учнів і студентів. Цей принцип лежить в основі новітніх педагогічних технологій навчання. Дослідження свідчать, що однією з причин невдалої кар'єри випускників загальноосвітніх навчальних закладів в умовах сучасних соціально-економічних, політичних, психологічних та побутових викликів є їхня нездатність організувати професійну діяльність у поєднанні з соціальною та побутовою зайнятістю, а також постійно займатися самоосвітою і підвищенням кваліфікації.

Тому, для якісної підготовки старшокласників на уроках технологій, викладачам необхідно акцентувати увагу на формуванні вмінь організації навчальної та інших видів діяльності, а також на чіткому розмежуванні різних видів робіт. Система навчального процесу повинна базуватися на оволодінні творчими способами здобуття знань, а не лише на їх репродуктивному засвоєнні. Вчитель не повинен надавати учням готові знання чи демонструвати правильні способи виконання завдань, які учні можуть просто наслідувати. Важливі знання та відповіді на запитання учні повинні знаходити самостійно – саме в цьому полягає суть навчання.

У процесі підготовки учні повинні вчитися використовувати всі доступні джерела інформації: інформаційні ресурси Інтернету, довідники, часописи, журнали, а також навчальну, художню і спеціальну літературу. Практична реалізація такого принципу навчання, як свідчить досвід передових педагогічних практик, може бути досягнута через використання проєктного методу навчання. Цей метод орієнтований на практичний результат, який учні можуть спостерігати, осмислювати та застосовувати на практиці.

Проектування, як інноваційний метод у дидактиці та методиці, стало предметом дослідження багатьох вітчизняних і закордонних педагогів, серед яких П. Архангельський, Т. Башинська, В. Беспалько, Ф. Дейн, Дж. Джонс, В. Кілпатрік, Т. Кравченко, Н. Матяш, З. Равкін, В. Сидоренко, С. Хейнс та інші.

Проблематика проєктного навчання висвітлюється в працях таких науковців, як Т. Белявцева, В. Вербенко, В. Вербицький, І. Ветрова, Р. Гуревич, Т. Даніліна, М. Єлькін, І. Єрмаков, М. Кадемія, О. Коберник, Т. Лобас, Л. Матвеева, Є. Моргорська, Є. Полат, С. Сисоева, С. Ящук та ін. Особливості учнівської проєктної діяльності та педагогічні умови використання методу проєктів аналізуються в роботах Н. Гуціної, Н. Дементієвської, О. Кузьмінської, Е. Коллінгс, М. Лебедевої, Н. Морзе, Н. Пахомової, А. Причиненко, А. Раппопорт, Л. Савченко, О. Шиловой та інших.

Метод проєктів завжди зосереджується на самостійній діяльності учнів – індивідуальній, парній або груповій, що виконується протягом визначеного часу та спрямована на вирішення конкретної проблеми. Це передбачає використання різноманітних методів і навчальних засобів, а також інтеграцію знань і вмінь з різних галузей науки, техніки, технології та мистецтва. Результати реалізації проєктів повинні бути «відчутними»: у випадку теоретичних проблем – це конкретні розв'язання, а в разі практичних завдань – готовий до впровадження результат [47, с. 30].

Економічна підготовка старшокласників на уроках технологій є необхідним, оскільки конкурентоспроможність випускників значною мірою залежить від їхнього рівня економічних знань, економічної культури та вміння діяти в умовах ринкової економіки. У сучасних реаліях без глибокої базової освіти особа не може стати успішним фахівцем і отримати належну винагороду за свою працю. Як відзначають С. Грицуленко, Н. Потапова-Сінько, К. Гарбера, роботодавці в ринковій економіці більше цікавляться навичками, ніж формальними показниками, такими як колір диплому чи

середній бал. Хоча знати все неможливо, здатність швидко розбиратися в проблемах та знаходити їх рішення є цілком досяжною. Однак без глибоких теоретичних знань важче працювати, оскільки розуміння теорії сприяє розвитку інтелектуальних здібностей. Між якісною працею та здатністю до навчання існує тісний зв'язок [16, с. 10].

Розглянемо завдання зі складання бізнес-плану «Міні пекарня» у рамках обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності» (додаток В). Під час роботи над бізнес-планом учні не лише виконують творчі завдання, а й розширюють свій світогляд; вони мають можливість здобути теоретичні знання та навчитися їх практичному застосуванню. Проектування бізнес-плану сприяє розвитку самостійності, творчих здібностей і формуванню економічної компетентності старшокласників, а також навчає їх працювати в команді, використовувати сучасні інформаційні технології, орієнтуватися в економічних процесах і володіти економічною термінологією.

На період виконання бізнес-плану буде створено три учнівські групи, кожна з яких детально досліджуватиме певний напрям і матиме можливість презентувати результати свого дослідження на спеціально відведеному занятті. Після завершення вивчення теми учні зможуть:

- визначити межі коливання світових цін після встановлення торговельних відносин між країнами;
- проаналізувати експортно-імпортні потоки між державами;
- класифікувати форми світової торгівлі;
- охарактеризувати рівень розвитку України в контексті світової торгівлі;
- вказати та проаналізувати особливості сучасного етапу розвитку світової торгівлі;
- визначити економічні бар'єри, які держава може встановити для захисту національних виробників;
- описати реалізацію лібералізації торгівлі в рамках діяльності СОТ.

Проект розроблено відповідно до вимог програми "Intel® Навчання для

майбутнього", основаної на систематиці освітніх цілей, розробленій Б. Блумом і вдосконаленій його послідовниками Л. Андерсеном та Д. Кратволем, що сприяє розвитку в учнів навичок високого рівня мислення: аналізу, синтезу та оцінювання [53, с 148].

Програма «Intel ® Навчання для майбутнього» – це найбільша спільна ініціатива Міністерства освіти і науки України, Інституту інноваційних технологій та змісту освіти, Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти Академії педагогічних наук України, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, обласних управлінь освіти та науки облдержадміністрацій та корпорації Intel. Вона спрямована на перепідготовку педагогічних працівників у сфері інформаційно-комунікаційних і новітніх педагогічних технологій, що дозволяє підготувати школярів до викликів економіки знань XXI століття. Програма активно запроваджується в Україні з 2002 року і націлена на розвиток критичного та творчого мислення учнів, використовуючи сучасні наукові та технологічні досягнення в освітній сфері з орієнтацією на особистісний підхід [78].

Для реалізації навчального проєкту розроблений чіткий план, що враховує всі аспекти навчання і містить [36, модуль 2.08]:

- короткий опис проєкту;
- ключові питання та проблематика (формулювання проблеми);
- посилання на державні освітні стандарти та відповідні навчальні програми;
- перелік навчальних предметів, що стосуються проєкту (міжпредметні зв'язки);
- навчальні цілі та очікувані результати;
- діяльність учнів у межах проєкту;
- необхідні початкові знання та вміння учнів;
- матеріали та ресурси (обладнання, програмне забезпечення, інтернет-ресурси);
- реалізація індивідуального підходу в навчанні;

- критерії оцінювання знань і навичок учнів;
- додаткові заходи.

Важливою частиною планування навчального проєкту є ключові та тематичні питання, які сприяють розвитку творчого та критичного мислення учнів, допомагаючи їм краще зрозуміти основні ідеї теми. Вдало сформульовані питання стимулюють зацікавленість учнів, навіть якщо відповіді на них не завжди очевидні [37, модуль 2.04].

Основна мета проєкту полягає в тому, щоб учні досліджували, аналізували та класифікували навчальний матеріал стосовно виникнення, розвитку та значення світової торгівлі. Перед початком роботи, учнів необхідно ознайомити з методом проєктного навчання та його перевагами. Також потрібно перевірити, чи вміють вони шукати інформацію в Інтернеті, сортувати її, аналізувати й виокремлювати основне. За два тижні до старту проєкту викладач підготовлює й роздає учням брошуру (додаток В), що містить основні матеріали щодо організації проєктної діяльності, для ознайомлення з концепцією проєктного навчання. Одночасно визначається рівень знань та вмінь учнів з теми. Вчитель також готує презентацію, де пояснює ключові аспекти проєкту та запрошує учнів до участі.

Учнівська робота над дослідницьким проєктом розглядається не як додаткова, а як важлива частина навчально-виховного процесу підготовки майбутніх кваліфікованих робітників будівельної галузі. Це є логічним продовженням професійно орієнтованого навчання, а не його альтернативою. Проєктна робота є ефективним інструментом для формування економічної компетентності. Це особливий вид навчальної діяльності, в якій учні, спираючись на свої теоретичні та практичні знання, вирішують навчальні проблеми (теоретичні або прикладні) та творчо застосовують проблемно-пошукові методи для їх аналізу.

Проєктна робота учнів складалася з декількох етапів [69, с. 8]:

Мотиваційний етап полягає в ознайомленні учнів з проблемою через серію завдань, які пробуджують їхню зацікавленість і стимулюють

пізнавальний інтерес до вивчення теми. У рамках науково-дослідницької діяльності мотивацією можуть бути як безпосередня цікавість до завдання, так і розуміння важливості отриманих знань у теперішньому та майбутньому житті. Також мотивами виступають бажання самоствердитися серед одногрупників, проявити свої здібності, знайти своє місце в колективі, а також отримати схвалення від викладачів та батьків.

На початку роботи над проєктом учням потрібно поставити ключове питання: «Чому країни торгують між собою?» Це питання варто обговорити у форматі дискусії, де учні можуть висловити свої думки та навести аргументи для їхнього підтвердження. Така діяльність у межах навчального проєкту допомагає розвивати лідерські якості, вміння працювати в команді, адаптивність до змін, здатність швидко реагувати на виклики, а також формує навичку навчатися протягом усього життя. Це особливо важливо для майбутніх кваліфікованих робітників у будівельній сфері, щоб вони могли успішно реалізуватися у професії та житті.

Після цього учнів необхідно ознайомити з презентацією та організаційною схемою, розробленою викладачем, і обговорити в групі наступні питання:

Чи можна вважати еволюцію світової торгівлі складним економічним процесом?

Еволюція світової торгівлі дійсно є складним економічним процесом, оскільки вона охоплює зміни в міжнародних відносинах, політичних системах та технологіях. Кожен новий етап розвитку торгівлі впливає на розподіл ресурсів, рівень конкуренції між країнами та адаптацію економік до нових викликів глобалізації. Процес еволюції торгівлі пов'язаний з багатьма факторами, такими як політичні рішення, технологічні прориви, зміни у фінансовій системі та соціальні впливи.

Що робить світову торгівлю невід'ємною складовою економіки?

Світова торгівля є невід'ємною складовою економіки, оскільки вона забезпечує обмін товарами, послугами та технологіями між країнами, що

сприяє економічному зростанню. Торгівля дозволяє державам використовувати свої конкурентні переваги, забезпечує доступ до ресурсів, яких не вистачає всередині країни, та стимулює розвиток інновацій і підвищення рівня життя. Глобальна торгівля створює умови для диверсифікації ринків та економічної взаємозалежності, що робить її ключовою частиною економічних систем у світі.

Чи впливає світова торгівля на економічний розвиток України?

Світова торгівля значно впливає на економічний розвиток України, оскільки вона є важливим фактором для експорту продукції, зокрема сільськогосподарських і промислових товарів. Завдяки міжнародній торгівлі Україна може інтегруватися в світові ринки, що сприяє притоку інвестицій, технологій та фінансових ресурсів. Торгівля дозволяє країні розвивати виробничі потужності, зміцнювати свою позицію на глобальному ринку та підвищувати рівень конкурентоспроможності. Крім того, зовнішня торгівля сприяє диверсифікації економіки та стимулює її модернізацію.

Як зазначає І. Кущенко, мотивація є ключовим чинником успішної наукової діяльності учнів. Вона може проявлятися у вигляді допитливості, пізнавального інтересу, бажання здобувати нові знання та пристрасті до досліджень. Сильна мотивація, спрямованість на пізнання та творчий підхід визначають основний напрям дослідницької діяльності учня. Цілеспрямованість також передбачає вміння правильно організувати свою роботу, планувати її етапи та бачити перспективу розвитку, що є необхідним для досягнення успіху в будь-якій науково-дослідницькій діяльності [46].

Оцінювання проводиться протягом усього проєкту. На початку вивчення теми для визначення навчальних потреб та попередніх знань учнів викладач пропонує їм заповнити таблицю «Знаю – хочу дізнатися – дізнався». Це дозволяє оцінити рівень знань учнів щодо еволюції та сучасного стану світової торгівлі, а також обговорити ключові питання теми. Ці нотатки використовуються для подальшого планування діяльності викладача та детально обговорюються під час індивідуальних і групових консультацій.

Одночасно проводиться інтерактивне опитування учнів за допомогою анкет.

Проаналізувавши наукові праці вітчизняних та закордонних дослідників, таких як В. Гузеєв, О. Землянська, О. Коберник, П. Лернер, Н. Матяш, Н. ахомова, Дж. Пітт, Є. Полат, В. Симоненко, І. Чечель та С. Ящук, ми дійшли висновку, що оцінювання проєктної діяльності учнів має ґрунтуватися на тому, що проєктні технології виконують низку важливих функцій: дидактичну, пізнавальну, виховну, соціалізуючу та розвивальну. Оцінювання роботи учнів у проєкті повинно враховувати зміни в їхніх теоретичних знаннях, пізнавальних інтересах, поведінці в колективі, ставленні до майбутньої професії, а також розвиток лідерських якостей, відповідальності та комунікативних навичок.

Деталізуючи роль проєктної технології у розвитку учнів та формуванні їх економічної й професійної компетентності, звернемо увагу на положення, викладені в дисертації Ю. Жиляєвої [33, с. 86]:

- дидактична функція проєктної технології сприяє розвитку навичок самоорганізації, структуризації знань і презентації результатів роботи, а також знайомить учнів із різними способами обробки інформації;

- пізнавальна функція спрямована на підвищення мотивації до здобуття нових знань, формування вміння генерувати, обґрунтовувати й захищати власні ідеї;

- розвивальна функція передбачає розвиток творчих і дослідницьких здібностей, комунікативних умінь, критичного мислення, а також навичок аналізу та саморефлексії;

- виховна функція акцентує увагу на формуванні самодисципліни та відповідальності, а також на вихованні загальнолюдських цінностей;

- соціалізуюча функція допомагає учням розвивати навички взаємодії в колективі, формувати самостійне бачення подій і явищ, усвідомлювати свої можливості й роль у командній роботі.

Оскільки проєктна технологія здебільшого орієнтована на командну роботу, ефективність якої залежить від внеску кожного учасника, виникає

питання справедливого оцінювання індивідуального внеску учнів. З урахуванням загального рівня інтелектуального розвитку учнів професійно-технічних навчальних закладів, викладачу варто пам'ятати, що в групі можуть бути учні, які не досягнуть високих результатів за всіма критеріями оцінювання. Тому доцільно додавати критерії, що враховують не лише рівень засвоєння знань і навичок, але й показники, які допоможуть підкреслити унікальні здібності окремих учнів. Це дозволить кожному учаснику усвідомити свій прогрес у процесі проєктної діяльності. Якщо критерії оцінювання достатньо різноманітні, кожен учень зможе отримати бали в тій чи іншій сфері, що дозволить йому відчувати свою успішність у певному аспекті роботи. Головний сенс розробки таких критеріїв полягає в тому, щоб здобуті знання та навички отримували визнання не тільки самим учнем, але й його оточенням, що підвищує їхню цінність.

Приклад визначення критеріїв оцінювання індивідуального внеску до проєкту, запропонований Л. Романовим [83, с. 118].

Таблиця 2.1

Оцінювання роботи учасників проєкту

Критерії оцінювання	Завжди	Часто	Іноді	Ніколи
Активно долучається до обговорення ключових питань, виявляючи зацікавленість у думках інших учасників та вносячи свій внесок у загальний дискурс				
Володіє навичками організації та розподілу завдань серед членів команди, що допомагає ефективно координувати дії та досягати поставлених цілей				

Співпрацює з колегами під час роботи над спільними завданнями, демонструючи здатність працювати в команді та взаємодіяти для досягнення загальних результатів				
Ініціює нові ідеї, проявляючи креативність та готовність шукати інноваційні рішення для покращення процесів				
Вносить конструктивні пропозиції, що базуються на аналізі ситуації, сприяючи розвитку проєкту та вдосконаленню роботи команди				
Уміє уважно вислуховувати товаришів, надаючи їм можливість висловити свої думки та ідеї, що сприяє здоровій атмосфері обговорення				
Ретельно аналізує отриману інформацію, оцінюючи її значущість та корисність для подальшої роботи				
Володіє вмінням порівнювати та узагальнювати ідеї, висунуті колегами, що дозволяє знаходити спільні точки дотику та формувати єдину концепцію				
Коректно відстоює власну точку зору, демонструючи впевненість у своїх переконаннях та здатність				

аргументувати свої позиції				
Уміє з'ясувати незрозумілі питання, проявляючи допитливість та бажання отримати більше інформації для прийняття обґрунтованих рішень				
Готовий приймати допомогу від товаришів, що свідчить про відкритість до співпраці та готовність вчитися від інших				
Підтримує та заохочує колег, створюючи позитивну атмосферу в групі та спонукаючи всіх до активної участі у спільних зусиллях				

Ефективним способом визначення внеску кожного учасника проєкту є чітке формулювання функцій, які вони повинні виконувати, та їх закріплення за конкретними виконавцями. Це можна досягти шляхом впровадження ролей, що дозволяє оцінити як загальну якість роботи підгрупи, так і індивідуальну якість виконання обов'язків кожним учасником.

Наступним важливим етапом у навчально-дослідницькому проєкті є організаційний етап, що включає об'єднання учнів у групи, визначення теми і мети проєкту, встановлення термінів його виконання, плану реалізації та форми представлення результатів. Учні формують групи по 5–6 осіб, обирають назву, девіз та напрямок дослідження – Дослідники, Мислителі та Ерудити.

Це підтверджує думку А. Іванової про те, що активна комунікація учнів під час навчання передбачає зняття обмежень на спілкування та його стимулювання, що сприяє перетворенню індивідуальної діяльності в колективну. Метою такої взаємодії є обмін інформацією, порівняння, взаємооцінювання, а також пізнання своїх можливостей. При цьому

колективна пізнавальна діяльність є більш емоційною та заохочує ініціативність [34, с. 6].

Робота в малих групах дозволяє учням розвивати навички спілкування та співпраці, стимулюючи командну роботу. Ідеї, що генеруються в групі, допомагають їй учасникам підтримувати одне одного. Висловлення власних думок сприяє усвідомленню своїх можливостей та їх зміцненню.

Для формування згуртованості учнів і покращення налаштування на командну роботу викладач пропонує створити візитки та блоги для кожної групи. Групам, що вже сформовані, надаються інтерактивні завдання (додаток Д) для виконання.

Інтерактивна вправа – це навчальне завдання, яке допомагає учням ознайомитися з новою темою, вивчити нові терміни і поняття або перевірити свої знання у захоплюючій формі. Основою кожної вправи є змагання, яке є елементом спільної роботи і, як правило, викликає позитивні емоції у учнів, перетворюючи навчання на цікаву діяльність. Кількість набраних балів за виконання вправи відображається в загальному рейтингу, проте не пов'язується з оцінюванням учнів; це лише числовий результат на даний момент.

Використання інтерактивних завдань в рамках навчального проєкту передбачає моделювання життєвих та економічних ситуацій, рольові ігри та спільне вирішення проблем на основі аналізу обставин. Такий підхід ефективно сприяє формуванню економічної компетентності у старшокласників під час уроків технологій, розвитку цінностей та створенню атмосфери.

Важливим аспектом виконання інтерактивних вправ є відчуття групової належності, яке допомагає менш впевненим учням почуватися в безпеці і надає їм впевненість у здатності долати труднощі. Як зазначає Н. Коломієць, коли учні навчаються разом, вони отримують значну емоційну та інтелектуальну підтримку, що дозволяє їм розширити свої знання та вміння за межі їхнього поточного рівня.

Під час виконання інтерактивних вправ відбувається спільна діяльність, орієнтована на досягнення загальних цілей. Учні усвідомлюють, що їх особистий успіх залежить від успіху їхніх товаришів у групі. Таким чином, досягнення кожного стає досягненням усієї групи [40].

Для самостійного оцінювання своїх вмінь і навичок, а також для управління процесом самонавчання викладач пропонує учням заповнити форму самоспрямування в навчанні. Це допомагає учням провести самооцінювання і зрозуміти, наскільки якісно вони виконують групове завдання, працюючи з формою оцінювання результатів роботи в групі.

Щоб згуртувати учнів, викладач пропонує їм заповнити карту знань (додаток Е).

Карта знань (або ментальна карта) – це діаграма, на якій відображаються слова, ідеї, завдання та інші елементи, розташовані радіально навколо центральної ідеї. Вона використовується для генерації, структурування та класифікації ідей, а також як допоміжний інструмент у навчанні, організації, вирішенні проблем, прийнятті рішень і написанні документів.

Карта знань демонструє семантичні або інші зв'язки між частинами інформації. Елементи діаграми організовані інтуїтивно, згідно з важливістю матеріалу, та групуються за певними ознаками й характеристиками. Цей метод має численні переваги в порівнянні зі звичайними способами запису інформації. На відміну від лінійного тексту, карти знань не лише зберігають факти, але й ілюструють взаємозв'язки між ними, що забезпечує швидше і глибше розуміння матеріалу.

У процесі створення карт знань за визначеним завданням учні поглиблюють і закріплюють такі навички, як систематизація знань (повторення раніше вивчених економічних термінів та закономірностей), визначення ключового слова в реченні чи абзаці (тренування загального розуміння тексту), розвиток творчих навичок, обговорення навчального завдання в групі, командна робота та аналіз вивченого матеріалу.

Створення карт знань сприяє формуванню економічної компетентності

старшокласників на уроках технологій, дозволяє вивчати та повторювати економічні терміни та їх визначення, встановлювати зв'язки та відповідності між ними, систематизувати теоретичний матеріал з економіки, розвивати комунікаційні навички, вміння працювати в групі, формулювати власні думки та відстоювати свої ідеї, а також доводити правильність висловлених тверджень.

Консультативно-контролюючий етап передбачає надання допомоги учням під час обробки інформації, пошуку відповідей на незрозумілі питання, виконання завдань, а також контроль за реалізацією проекту та якістю роботи через тести, контрольні завдання тощо. Цей етап також включає перевірку рівня засвоєння знань та вмінь учнів і консультування їх щодо організації захисту проекту.

Для кожної групи вчителем розроблено інтерактивні опитувальники (анкети), індивідуальні картки-завдання, інтерактивні тести, а також ряд опорних схем і таблиць. Спочатку викладач знайомить учнів із доповіддю про авторське право та пропонує пройти тест з цієї теми (додаток Ж).

Якісними критеріями навчально-дослідницьких умінь учнів є складність виконуваних завдань, рівень їхньої пізнавальної самостійності та характер навчально-дослідницької діяльності. За рівнем складності виділяють три типи навчально-дослідницьких завдань [67, с. 92]:

Алгоритмічний рівень включає завдання, орієнтовані на учнів з обмеженою підготовленістю до навчально-дослідницької діяльності. Цей рівень передбачає мінімальний ступінь прояву пізнавальної самостійності та обмежений обсяг охоплення матеріалу. Завдання цього типу націлені на дослідження конкретних категорій або психолого-педагогічних явищ, з подальшим їх поясненням за допомогою вже накопичених знань. Учні можуть виконувати структуровані завдання, що дозволяють їм розвивати базові навички аналізу, організації та систематизації інформації.

Частково-пошуковий рівень вимагає більш високого рівня підготовленості учнів до навчально-дослідницької діяльності. Завдання цього

рівня передбачають значніше перенесення знань у нові ситуації, що стимулює учнів до глибшого аналізу та критичного мислення. У рамках цього рівня учні повинні вміти комбінувати отримані знання з різних дисциплін, адаптуючи їх до нових умов та завдань.

Креативний рівень характеризується найвищою мірою прояву пізнавальної самостійності учнів. Завдання цього типу мають підвищену складність і вимагають нарощування елементів творчості. Учні повинні проявляти інноваційний підхід до вирішення проблем, пропонувати нові ідеї та концепції, що виходять за межі звичайних рішень. Цей рівень сприяє розвитку оригінального мислення, здатності до самостійного прийняття рішень та інтуїції.

Завдання для груп

Відповідно до напрямку дослідження, учні визначають завдання для своїх груп:

Завдання для групи «Дослідники»:

Визначити та проаналізувати чинники, які зумовили необхідність світової торгівлі. Результати роботи слід представити у вигляді діаграми, що візуалізує зв'язки між різними чинниками.

Дослідити, коли і за яких умов зароджувалася світова торгівля. Результати діяльності представити у формі таблиці, що демонструє ключові події та їхній вплив на розвиток міжнародних торговельних відносин.

Завдання для групи «Мислителі»:

Визначити основні форми світової торгівлі та проаналізувати їх, вказуючи на переваги та недоліки кожної форми.

Сформулювати центральні проблеми світової торгівлі та охарактеризувати їх, включаючи можливі шляхи вирішення.

Завдання для групи «Ерудити»:

Визначити роль України на світовому ринку, зокрема в контексті глобалізації та міжнародних відносин.

Охарактеризувати експортно-імпортні потоки України, аналізуючи

основні товарні групи, країни-партнери та тенденції розвитку.

Ці завдання дозволяють учням розвивати дослідницькі навички, а також сприяють формуванню критичного мислення та комунікаційних умінь під час роботи в групах.

Сформульовані завдання для учнів усіх груп спрямовані на пошук економічної інформації за допомогою різноманітних ресурсів, її структурування, аналіз отриманих фактів і тверджень, а також на формулювання узагальнених висновків і положень. Це є основою для розвитку економічної компетентності старшокласників на уроках технологій. Учні вивчають історію виникнення ринкових відносин, визначають умови розвитку та занепаду світової торгівлі, аналізують роль України в міжнародній торгівлі та характеристики товарообігу з іншими країнами. Це дозволяє їм орієнтуватися в основних поняттях ринкової економіки, аналізувати стратегії розвитку світової торгівлі та розглядати можливості покращення економічних показників життя їхніх майбутніх сімей, націй та суспільства в цілому. Таким чином, елементи економічної компетентності старшокласників формуються під час виконання навчальних проєктів на уроках технологій.

Вчитель пропонує учням використовувати Інтернет-технології для спільного створення та редагування документів і інших електронних ресурсів (зокрема текстових файлів, електронних таблиць, презентацій) за допомогою сучасного програмного забезпечення, такого як Документи Google.

На цьому етапі роботи в проєкті доцільно використовувати журнал успішності учнів та журнал обліку самостійної роботи для контролю за діяльністю учнів.

Для забезпечення контролю за роботою учнів у проєкті вчитель застосовує стратегії фасилітації. Поняття «педагогічна фасилітація» є відносно новим і не належить до традиційних категорій педагогіки та психології. Однак сучасна психолого-педагогічна наука містить теоретичні основи, що дозволяють досліджувати це поняття. Термін «фасилітація»,

перекладений з англійської як “facilitate”, означає полегшувати, сприяти, допомагати, просувати. У педагогіці фасилітація наближається за значенням до терміна «педагогічний менеджмент», що означає управління навчальною діяльністю учнів, де вчитель виступає в ролі помічника, який допомагає учневі самостійно знаходити відповіді на питання та формувати необхідні навички.

Педагогічна фасилітація (від латинського слова *faciliti*, що означає легкість і сприятливість умов) виступає важливим елементом, що сприяє продуктивності навчання, виховання та розвитку учнів у процесі освіти. Цей концепт базується на специфічному стилі спілкування педагога та його особистісних якостях, які створюють комфортне середовище для навчання.

У психологічному контексті фасилітація розглядається як процес, який підсилює домінуючі реакції або дії особистості в присутності інших, зазвичай значимих людей – спостерігачів або партнерів. Це означає, що взаємодія з такими особами може сприяти активізації потенціалу учня, підвищуючи його мотивацію, самооцінку та здатність до самостійного мислення.

У педагогіці фасилітація реалізується через встановлення відкритого, довірливого діалогу між учителем і учнями. Вчитель, який використовує фасилітаційний підхід, не лише передає знання, але й стає провідником у навчальному процесі, заохочуючи учнів до активної участі, обговорень, досліджень та критичного аналізу інформації.

Цей стиль навчання створює атмосферу, де учні відчувають себе більш впевненими у своїх здібностях, можуть вільно висловлювати свої думки і ідеї, а також брати на себе відповідальність за власне навчання. Таким чином, педагогічна фасилітація стає ключовим чинником у формуванні активних, креативних та самостійних особистостей, які готові до викликів сучасного світу [13].

Застосовуючи принципи фасилітації, вчитель здійснює управління самостійною дослідницькою діяльністю учнів у межах навчального проєкту,

не втручаючись у їх роботу. Це підходить для швидшого розвитку навичок самостійної дослідницької діяльності, готовності старшокласників до самоосвіти та підвищення їхньої кваліфікації. Учні також розвивають свою компетентність через самонавчання, що є критично важливим для їхньої майбутньої професійної діяльності в умовах ринкової економіки. Це сприяє формуванню економічної компетентності старшокласників на уроках технологій.

На цьому етапі учні займаються підготовкою та пошуком матеріалів, що відповідають їхнім завданням. Вони заповнюють форми для оцінювання групових завдань, аналізу виконаних завдань, оцінювання навчальних цілей та самостійної роботи.

Відповідно до визначеного напрямку дослідження, учні отримують та виконують наступні завдання:

Завдання для групи «Дослідники»:

Грунтовно дослідити етапи розвитку світової торгівлі: Учні повинні ретельно проаналізувати ключові моменти, які вплинули на еволюцію світової торгівлі, починаючи від її виникнення в давніх цивілізаціях і до сьогодні. Це може включати вивчення таких аспектів, як розвиток торгових маршрутів, вплив економічних криз, та роль міжнародних угод.

Детально охарактеризувати еволюцію світової торгівлі: Необхідно дослідити, як змінилися механізми та принципи світової торгівлі протягом різних історичних періодів. Це може включати аналіз ключових подій, таких як відкриття нових територій, виникнення глобалізації, та зміни в технологіях, які трансформували торгові практики.

Завдання для групи «Мислителі»:

Визначити, якими особливостями характеризується світова торгівля: Учні мають дослідити специфічні аспекти світової торгівлі, такі як типи товарів, що переважають на міжнародних ринках, а також фактори, що впливають на торгівельні відносини між країнами.

Охарактеризувати поняття «зовнішньоторговельний обіг» та

«зовнішньоторговельний баланс»: Необхідно порівняти ці два терміни, визначити їхнє значення, а також знайти спільні та відмінні ознаки, що допоможе учням краще зрозуміти економічні механізми, що регулюють міжнародну торгівлю.

Завдання для групи «Ерудити»:

Скласти список основних торговельних партнерів України: Учні повинні проаналізувати, з ким Україна має найважливіші торговельні відносини, і дослідити, які товари і послуги обмінюються з цими країнами.

Проаналізувати особливості зовнішньоторговельної політики України: Це включає вивчення стратегій та заходів, які застосовує Україна для регулювання свого зовнішньоторговельного обігу, а також впливу міжнародних торговельних угод на економіку країни.

Проаналізувати особливості співпраці України із світовими торговельними організаціями: Учні повинні вивчити, як співпраця з такими організаціями, як Світова організація торгівлі, впливає на розвиток зовнішньої торгівлі України та її інтеграцію в світову економіку.

Запропоновані завдання сприяють глибокому аналізу економічної інформації та формуванню в учнів економічної компетентності. Усі результати своєї роботи учнівські групи представлять у вигляді звітних презентацій та публікацій на звітній конференції, що дозволить їм продемонструвати свої досягнення та обмінятися думками з однолітками.

На цьому етапі дослідження учні виконують наступні завдання, які спрямовані на глибоке вивчення теми світової торгівлі та її регулювання.

Завдання для групи «Дослідники»:

Охарактеризувати світові організації, що займаються регулюванням світової торгівлі: Учні повинні вивчити основні міжнародні організації, такі як Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та інші, які відіграють ключову роль у формуванні правил і норм міжнародної торгівлі. Це дослідження допоможе їм зрозуміти, як ці організації сприяють розвитку торговельних відносин між країнами.

Представити результати своєї діяльності у формі вікі-статті: Учні створять вікі-статтю, у якій систематизують отримані дані про організації та їх функції. Ця форма роботи допоможе їм розвивати навички колективного написання та редагування тексту, а також навчить їх працювати з інформаційними ресурсами.

Завдання для групи «Мислителі»:

Дослідити напрямки зовнішньоторговельної політики: Учні мають проаналізувати різні аспекти зовнішньоторговельної політики, включаючи тарифи, квоти та інші регуляторні механізми, які країни використовують для управління зовнішньою торгівлею. Це дозволить їм усвідомити, як політичні рішення впливають на економіку.

Розмістити результати проведеного дослідження на створеному учнями сайті: Після завершення дослідження учні повинні представити свої висновки на сайті, який вони розробили. Це дасть можливість їм навчитися основам веб-дизайну та веб-редагування, а також продемонструє результати їхньої роботи ширшій аудиторії.

Завдання для групи «Ерудити»:

Охарактеризувати напрямки розвитку зовнішньої торгівлі, перспективні для України: Учні повинні дослідити потенційні напрямки для зростання зовнішньої торгівлі України, враховуючи сучасні економічні тенденції та глобалізаційні процеси. Це завдання допоможе їм зрозуміти, які галузі можуть стати важливими для економічного розвитку країни.

Створити учнівську презентацію, яка міститиме результати проведеного дослідження: Кожен учень або група повинні підготувати презентацію, яка візуально та структурно відображатиме результати їхніх досліджень. Це розвиватиме їхні навички публічного виступу та вміння працювати з мультимедійними ресурсами.

Оцінювання роботи у проекті

Для оцінювання результатів роботи учнів у проекті вони використовують різні форми, зокрема:

Форма для оцінювання презентації: дозволяє учням самостійно оцінити якість своїх презентацій, зосереджуючи увагу на змісті, структурі та стилі викладення інформації.

Форма оцінювання вікі-статті: допомагає оцінити спільну роботу над статтею, враховуючи зміст, точність інформації та якість оформлення.

Форма оцінювання веб-сайту: дає змогу оцінити функціональність, навігацію та загальний вигляд сайту, що створили учні.

Ці методи оцінювання сприяють об'єктивному аналізу виконаної роботи та підвищують відповідальність учнів за результати їхньої діяльності в проєкті. Важливо, щоб учні могли відстежувати власний прогрес під час роботи над проєктом.

Протягом виконання проєкту учні регулярно користуються Інтернетом для пошуку та обробки інформації, заповнюючи контрольний список для оцінки веб-сайтів. У процесі вивчення теми використовуються різні методи оцінювання, зокрема консультування, продовження роботи з таблицею «Знаю-Хочу дізнатися-Дізнався», а також самостійна робота учнів із листами оцінювання проєкту та кінцевого продукту (само- і взаємооцінювання).

На завершальному етапі проєкту оцінювання проводиться за допомогою форм для оцінювання презентації, вікі-статті та веб-сайту. Тут використовуються такі методи оцінювання, як демонстрація проєкту, робота з таблицями та опитування наприкінці проєкту.

Оцінка роботи учнів викладачем здійснюється щоденно на основі аналізу результатів їхньої діяльності та опитувань щодо обізнаності з темами проєкту. Для оцінювання кінцевих результатів завершених проєктів використовується форма, що охоплює вибрані стандарти, програми та сформульовані навчальні цілі. На етапі завершення проєкту викладач заповнює журнал успішності учнів.

Якісні показники результативності системи навчально-дослідних завдань полягають у досвіді учнів у проведенні пошукової діяльності. Як зазначає Н. Недодатко, основою навчально-дослідних завдань є методи

діяльності, спрямовані на оволодіння науковими методами пізнання, а також рівні пізнавальної самостійності учнів [57, с. 12]

Ми погоджуємося з думкою С. Буднік, що продуктивність будь-якої діяльності визначається рівнем оволодіння її операційно-дійовим складом суб'єктом. Досягти високої якості навчально-дослідницької діяльності можливо лише за умови розвитку дослідницьких умінь і навичок особистості. В процесі формування навчально-дослідницьких вмінь учні навчаються здобувати знання самостійно, оволодіваючи специфічними процедурами: виявляти проблеми та формулювати гіпотези їхнього вирішення; планувати й проводити експерименти; рефлексувати та оцінювати власну діяльність; а також переносити раніше набуті знання в нові ситуації тощо [8, с. 132].

Остаточна оцінка виконання проєкту ґрунтується на всіх формах роботи, які учні здійснили протягом навчального процесу. На рефлексивному етапі, що відбувається під час заключного узагальнюючого уроку, учні аналізують та самоаналізують свою роботу над проєктом. Цей урок є важливим моментом, на якому учасники презентують створені матеріали у вигляді електронних презентацій, публікацій, веб-сайтів та інших завдань, відповідно до напрямку дослідження, над яким працювала кожна група. Крім того, учні беруть участь у конкурсі на кращу розробку матеріалів, що сприяє підвищенню мотивації до творчої діяльності.

Протягом усіх етапів вивчення теми, що проходило як на уроках, так і в позаурочний час, використовувалися різноманітні форми і методи активного навчання. Як справедливо зазначає О. Грищенко, ці методи спрямовані на розвиток у старшокласників здатності самостійно здобувати знання, формувати творчу активність і економічну компетентність. Вони також допомагають учням виявляти свої професійно-пізнавальні потреби та інтереси, вирішувати поставлені завдання, а також виховувати вміння ефективно працювати в команді. Таке комплексне підходження до навчання забезпечує не лише якісний розвиток учнів, але й сприяє їхньому успішному самостійному навчанню в майбутньому [17, с. 59].

Узагальнюючи результати роботи учнів у проєкті, слід підкреслити, що організована навчально-пізнавальна діяльність із використанням інформаційно-комунікаційних технологій суттєво сприяє розвитку кількох ключових вмінь та навичок:

Навчально-організаційні вміння та навички: учні навчаються чітко розуміти мету своєї діяльності, формулювати її та визначати завдання для її досягнення. Вони усвідомлюють цінність часу, вміють адекватно його розподіляти і контролювати, а також здатні працювати з різним темпом. Крім того, учні навчаються планувати послідовність виконання завдань, організовувати робоче місце, зосереджувати увагу на певних об'єктах і вміти її розподіляти між різними аспектами навчальної діяльності. Вони також здатні змінювати плани дослідження у відповідь на зміни умов, складати алгоритми для розв'язання навчальних завдань та прогнозувати результати своєї діяльності, прикладаючи зусилля для їх досягнення.

Навчально-інформаційні вміння та навички: учні вчаться швидко актуалізувати й відтворювати необхідну інформацію, самостійно шукати нові знання з різних джерел та ефективно користуватися інформаційно-комунікаційними технологіями, каталогами та довідковою літературою. Вони навчаються працювати з графіками, схемами і таблицями, складати плани і тези виступів, а також організовувати процес самонавчання. Здатність структурувати матеріал, вміти перетворювати інформацію в дію і застосовувати загальнонавчальні навички, такі як активне слухання та формулювання проблемних запитань, є невід'ємною частиною навчального процесу.

Навчально-інтелектуальні вміння та навички: учні розвивають здатність аналізувати різноманітні навчальні об'єкти, розрізняти їх суттєві та несуттєві ознаки, проводити порівняння і виділяти головні елементи. Вони вчаться формулювати висновки і узагальнення, висловлювати критичні судження, а також групувати та класифікувати інформацію за різними ознаками.

Творчі вміння: учні виявляють пізнавальні проблеми та формулюють їх

у вигляді навчальних запитань. Вони вчаться встановлювати зв'язки між новими та вже засвоєними знаннями, переносити свій життєвий досвід у нові ситуації, а також використовувати аналогії для засвоєння нової інформації. Учні розвивають здатність до уявлення, прогнозування, моделювання, комбінування та трансформації знань.

Контрольно-оцінні та рефлексивні вміння і навички: учні вчаться використовувати різні способи контролю та перевірки власної діяльності відповідно до планів, зразків і схем. Вони розвивають навички прогнозування результатів, виправлення помилок і оцінювання відповідності обраних засобів до завдань. Важливими є також вміння аналізувати свої дії, брати участь у самооцінюванні та бути відкритими до взаємоконтролю і взаємооцінювання під час роботи в парі чи групі.

Таким чином, зазначена діяльність учнів у проєкті сприяє комплексному розвитку їхніх навчальних вмінь, що є основою для формування компетентних і самостійних особистостей у сучасному навчальному процесі [91, с. 87].

Окрім зазначених раніше груп умінь і навичок, під час виконання навчального проєкту у старшокласників на уроках технологій активно формується економічна компетентність. Ця компетентність охоплює не лише знання економічних термінів і понять, але й розуміння основних процесів та принципів, які керують світовою торгівлею. Учні вивчають закони економічного розвитку країни та міжнародної взаємодії в економічних процесах, що дозволяє їм краще усвідомлювати динаміку сучасної економіки.

Економічна компетентність також включає аналіз причин і наслідків світових економічних криз, що стає особливо важливим в умовах глобалізації. Учні здобувають знання про механізми пом'якшення наслідків економічних криз, що дає їм можливість не тільки зрозуміти теоретичні основи, але й вміти практично застосовувати ці знання для вирішення реальних проблем.

Таким чином, формування економічної компетентності під час навчальних проєктів не лише готує учнів до розуміння економічних реалій сучасного світу, а й допомагає їм розвивати критичне мислення, аналітичні здібності та практичні навички, які є необхідними для успішної адаптації в економічно активному суспільстві. Важливо, щоб учні не лише отримували теоретичні знання, а й мали змогу практично застосовувати їх у різноманітних ситуаціях, що сприятиме їхньому особистісному розвитку та професійній підготовці.

2.3. Експериментальне дослідження ефективності методики формування економічної компетентності старшокласників на уроках технологій

Експериментальна робота була реалізована у два етапи. Перший етап передбачав проведення констатувального експерименту, в ході якого було виявлено характерні особливості вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності». У результаті дослідження були визначені основні структурні компоненти методичного забезпечення навчально-виховного процесу, які є необхідними для забезпечення єдиних вимог до викладання даного модуля.

Другий етап експерименту був спрямований на перевірку ефективності навчання на основі вивченого матеріалу. У процесі цього етапу здійснювалося оцінювання знань і навичок учнів, які вони здобули під час вивчення модуля, з акцентом на їхню здатність застосовувати ці знання на практиці.

Дослідження формування економічних знань у процесі вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності» проводилося за трьома основними критеріями: особистісним, креативним та професійним.

Особистісний критерій оцінював, наскільки учні здатні усвідомлювати значення економічних знань для свого особистісного розвитку і майбутньої

кар'єри, а також їхню готовність брати на себе відповідальність за свої дії в економічному контексті.

Креативний критерій фокусувався на рівні інноваційного мислення учнів, їхній здатності генерувати нові ідеї та підходи в підприємницькій діяльності, а також на умінні застосовувати креативні рішення для вирішення практичних завдань.

Професійний критерій передбачав оцінку знань учнів, необхідних для виконання професійних функцій у сфері підприємництва, включаючи вміння аналізувати ринкові ситуації, розробляти бізнес-плани та приймати обґрунтовані економічні рішення.

Таким чином, експериментальна робота не лише дозволила оцінити ефективність навчання, але й виявила можливості для подальшого вдосконалення навчального процесу в рамках обов'язково-вибіркового модуля, забезпечуючи більш цілісний підхід до формування економічних знань у старшокласників (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Критерії і показники ефективності впливу вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності»

№	Критерії	Показники
1	Особистісний	Повнота і глибина, усвідомленість, ґрунтовність
2	Креативний	Дивергентність (швидкість, гнучкість), оперативність, згорнутість, розгорнутість
3	Професійний	Конкретність і узагальненість, інтегрованість, фундаментальність і системність

Основою експериментального дослідження став порівняльний аналіз, який включав як якісні, так і кількісні показники вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності» з використанням методики формуючого впливу. Якість професійної підготовки учнів оцінювалася на основі їхнього рівня засвоєння

навчального матеріалу, що охоплював як загальні, так і спеціальні частини навчальних програм, а також елементи змісту, що відповідали різним дидактичним характеристикам.

У процесі експерименту здійснювався моніторинг діяльності вчителів та учнів, враховувалися матеріально-технічні умови проведення уроків, а також час, необхідний для виконання навчальних завдань, і якість їх виконання. Це дозволило отримати всебічну картину навчального процесу та його ефективності.

Під час формувального експерименту було проведено два експериментальні уроки, в яких акцент робився на інтерактивних методах навчання та активній участі учнів у процесі. Додатково було проаналізовано 26 письмових робіт та 22 контрольні роботи учнів, що дало можливість оцінити не лише рівень знань, а й навички, які вони здобули під час вивчення модуля.

Цей комплексний підхід дозволив не лише виявити сильні та слабкі сторони в процесі навчання, а й запропонувати рекомендації для вдосконалення методик викладання, що, у свою чергу, сприяло підвищенню якості професійної підготовки старшокласників у сфері підприємництва. Завдяки зібраним даним, стало можливим створення більш ефективних навчальних стратегій, які відповідають сучасним вимогам ринку праці.

Критеріями оцінювання результатів засвоєння навчального матеріалу учнями стали кілька важливих аспектів: відповідність отриманих знань учнів встановленим вимогам; ступінь відповідності запланованого рівня навчально-пізнавальної та навчально-виробничої діяльності, яку учні продемонстрували під час виконання завдань на уроках; дотримання стандартів якості виконання робіт, зокрема, виконання необхідних норм.

У цілому, вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності» в експериментальних групах показало значно вищі коефіцієнти засвоєння, що свідчить про стабільну якість навчання окремих елементів матеріалу. Це відображає різні аспекти навчальної

діяльності, такі як об'єкти вивчення, рівні навчально-пізнавальної активності, ступені узагальнення знань і характер необхідної розумової роботи. Такі результати свідчать про більш глибоке і всебічне засвоєння учнями як предмета в цілому, так і конкретного навчального матеріалу, який має різне дидактичне навантаження.

Отримані дані підтверджують, що середні коефіцієнти засвоєння в експериментальних групах були на 10-15% вищими порівняно з контрольними групами. Це може свідчити про ефективність застосованих методик навчання та підходів до викладання, які сприяли більш глибокому розумінню предмета і активізації пізнавальної діяльності учнів. Таким чином, результати дослідження вказують на необхідність подальшого вдосконалення навчальних програм і методик, щоб забезпечити ще більшу ефективність освітнього процесу.

У процесі навчання за уніфікованою програмою стало можливим надавати учням експериментальних груп завдання, виконання яких вимагало не лише дотримання учнівських норм виробітку та стандартів якості, а й більшої швидкості роботи та ритмічності виконання економічних розрахунків.

Загалом структура обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності» сприяла ефективнішій організації навчального процесу, активізуючи діяльність учнів під час виконання завдань, що вимагали розвитку їхніх розумових здібностей, а також забезпечуючи більш різноманітне та інтенсивне фізичне навантаження.

Ці дані свідчать про успішнішу навчальну діяльність випускників експериментальних груп та про коротший період їхньої адаптації на виробництві в порівнянні з контрольними групами.

Для оцінки результативності експериментальної методики було проведено комплексне тестування та анкетування учнів контрольних і експериментальних груп. Крім того, здійснювалося спостереження за їхньою навчальною діяльністю, що дозволило отримати додаткову інформацію про

рівень засвоєння матеріалу. Результати оцінювання були оброблені з використанням методів математичної статистики, що забезпечило об'єктивність та достовірність отриманих даних.

Під час аналізу практики підготовки майбутніх фахівців у будівельній галузі було виявлено, що вивчення багатьох дисциплін відбувається у формальному ключі. Окремі предмети, особливо ті, що стосуються економіки, демонструють недостатню професійну орієнтацію, що може негативно впливати на підготовку студентів.

У зв'язку з цим, під час формувального етапу експерименту ми акцентували увагу на підвищенні економічної спрямованості навчання. Зокрема, в експериментальних групах використовувалися спеціально розроблені навчальні матеріали, які сприяли глибшому засвоєнню економічних концепцій, у той час як контрольні групи таких матеріалів не отримували.

Узагальнені результати креативного компонента фахових знань учнів після формувального етапу експерименту представлені в таблиці 2.3. Також узагальнені результати професійного компонента фахових знань учнів наведені в таблиці 2.4, а результати перевірки рівня економічних знань після формувального етапу експерименту можна знайти в таблиці 2.5. Ці таблиці надають детальну інформацію про прогрес учнів та ефективність застосованих методик у освітньому процесі.

Таблиця 2.3

Узагальнені результати креативного компонента економічних знань учнів після формувального етапу експерименту

Групи	Показники	Рівні							
		початковий		середній		достатній		високий	
		n_i	%	n_i	%	n_i	%	n_i	%
КГ	Дивергентність	8	28	9	32	5	19	6	21
	Оперативність	10	36	10	36	5	19	3	9
	Згорнутість, розгорнутість	13	48	10	36	2	7	3	9

	Загальний показник	10	36	10	36	4	14	4	14
ЕГ	Дивергентність	4	13	6	19	12	37	10	31
	Оперативність	5	16	5	16	13	40	9	28
	Згорнутість, розгорнутість	3	9	5	16	10	31	14	44
	Загальний показник	4	13	5	16	12	37	11	34

Для КГ: $x = 2,07$, для ЕГ $x = 2,94$.

Порахуємо середні бали в КГ та ЕГ за всіма трьома критеріями: $x = 2,14$, для ЕГ. Порівнюючи успішність в КГ до та після формувального експерименту, бачимо що вона майже не змінилась ($x_{доексп} = 2,1$, $x_{післяексп} = 2,14$); в той час в ЕГ середній бал успішності зріс ($x_{доексп} = 2,17$, $x_{післяексп} = 3$) на 0,83. Перевірку достовірності одержаних результатів проведемо за критерієм Стюдента, але вже для залежних вибірок, тобто для ЕГ до та після формувального експерименту.

Таблиця 2.4

Узагальнені результати професійного компоненту економічних знань учнів після формувального етапу експерименту

Групи	Показники	Рівні							
		початковий		середній		достатній		високий	
		n_i	%	n_i	%	n_i	%	n_i	%
КГ	Конкретність і узагальненість	7	25	10	36	8	28	3	11
	Інтегрованість	7	25	10	36	7	25	4	14
	Фундаментальність і системність	7	25	12	42	6	22	3	11
	Загальний показник	7	25	11	39	7	25	3	11
ЕГ	Конкретність і узагальненість	2	6	6	19	10	31	14	44
	Інтегрованість	3	9	7	22	9	28	13	41
	Фундаментальність і системність	4	12	9	28	11	34	8	26
	Загальний показник	3	9	8	25	10	31	11	35

Формулюємо нульову гіпотезу, яка стверджує, що різниця між середніми балами учнів до та після формувального етапу експерименту є випадковою і не має статистично значущого значення. У протилежність цьому, альтернативна гіпотеза вказує на те, що зазначена різниця зумовлена впровадженням нами методикою навчання.

Для перевірки цих гіпотез нам потрібно розрахувати спостережуване значення критерію, використовуючи відповідну формулу. Це значення дозволить нам порівняти результати експерименту з очікуваними даними та визначити, чи можна вважати результати статистично значущими. Якщо спостережуване значення критерію перевищить певний поріг, це свідчатиме на користь альтернативної гіпотези, підтверджуючи, що впроваджена методика справді вплинула на успішність учнів:

$$t_{\text{об}} = \frac{\bar{x} - \bar{y}}{\sqrt{\frac{S_x^2 + S_y^2}{n(n-1)}}} = \frac{2,9 - 2,2}{\sqrt{\frac{0,93 + 0,85}{32 \cdot 31}}} = 15,67$$

де $y=2,17$ – середній бал успішності до експерименту, $x=2,9$ – після експерименту;

$$S_y^2 = \frac{n}{n-1} \cdot 0,95 = 0,98, \quad S_x^2 = \frac{n}{n-1} \cdot 0,72 = 0,74$$

– виправлені дисперсії до та після експерименту.

Для КГ: $x=2,21$, для ЕГ $x=2,91$.

Таблиця 2.5

Узагальнені результати перевірки рівня економічних знань після формувального етапу експерименту

Критерії	Групи	Рівні							
		початковий		середній		достатній		високий	
		n_i	%	n_i	%	n_i	%	n_i	%
Особистісний	КГ	13	46	8	28	5	18	2	8
	ЕГ	2	8	6	18	14	44	10	30
Креативний	КГ	7	25	11	39	7	25	3	11
	ЕГ	3	9	8	25	10	31	11	35

Професійний	КГ	10	36	10	36	4	14	4	14
	ЕГ	4	13	5	16	12	37	11	34
За трьома критеріями	КГ	10	36	10	36	5	18	3	10
	ЕГ	3	9	6	19	12	37	11	35

Критичне значення критерію знаходимо за таблицями: $t(0,05,62) = 2$. Оскільки $t_{кр} < t_{сн}$, то нульову гіпотезу необхідно відхилити, тобто розбіжності між середніми балами не є випадковими, а спричинені використаною нами методикою.

Зобразимо ці результати більш наочно за допомогою гістограми (рис. 2.1).

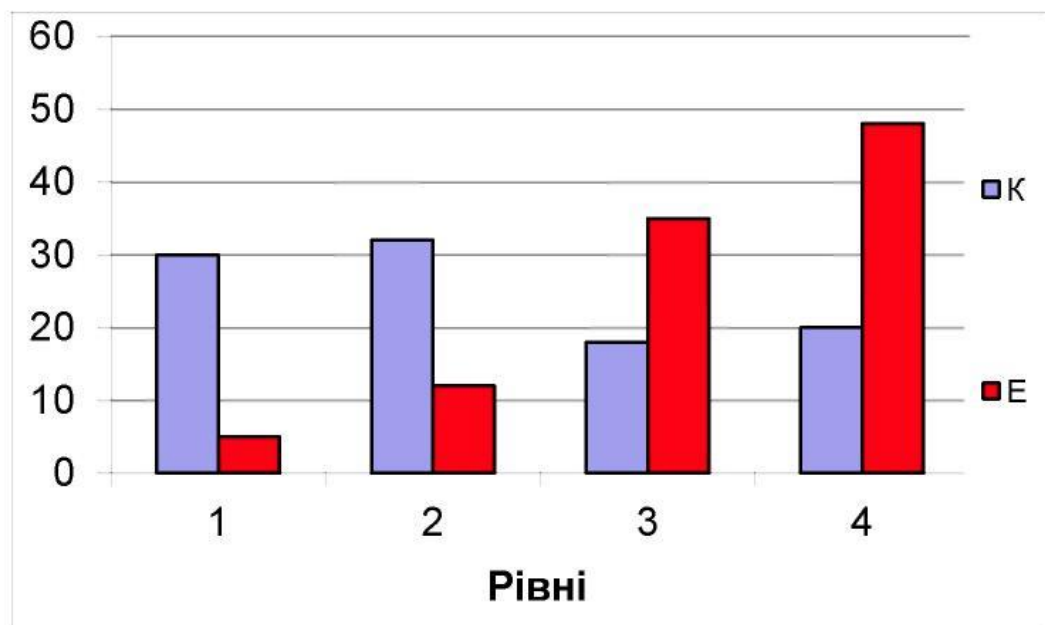

Рис. 2.1. Динаміка зміни економічних знань учнів

Отже, результати проведеного експериментального дослідження свідчать про позитивний вплив розробленої методики навчання в обов'язково-вибірковому модулі «Основи підприємницької діяльності» на рівень економічних знань учнів. У експериментальних групах спостерігалися статистично значущі позитивні зміни в порівнянні з контрольними групами. Зокрема, відбулося значне поліпшення рівня засвоєння матеріалу, що підтверджується підвищенням відповідних показників успішності учнів.

Ці результати вказують на те, що запроваджена методика не лише ефективно підвищила рівень економічних знань, але й сприяла глибшому розумінню предмета, розвитку критичного мислення та креативності у учнів. Таким чином, мета нашого дослідження була успішно досягнута, а всі поставлені завдання – ефективно вирішені. Це відкриває нові перспективи для подальшого удосконалення навчального процесу в галузі економічної освіти.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань дослідження, нами було здійснено аналіз умов, які сприяють вивченню обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності». Було виявлено основні наукові підходи до економічної підготовки старшокласників на уроках технологій.

На сьогодні вітчизняна та міжнародна практика показує, що практично не існує сучасних навчальних посібників, які б стосувалися методики викладання економічних дисциплін. Більшість з них є застарілими або занадто складними, що не відповідає актуальним навчальним програмам.

Дослідження виявило, що обов'язково-вибірковий модуль «Основи підприємницької діяльності» відіграє ключову роль у економічній підготовці старшокласників, а також розкрито особливості його вивчення.

Згідно з результатами проведеного дослідження, розроблена методика, що включає матрицю, плани-конспекти, тестові завдання та приклад написання бізнес-плану для викладання цього модуля, значно підвищила рівень економічних знань учнів старшої школи.

Інформаційні та інтерактивні технології відіграють надзвичайно важливу роль у сучасному навчальному процесі. Провідні компанії, такі як Google, Microsoft і IBM, активно працюють над удосконаленням хмарних технологій для їх інтеграції в освітній процес. Сучасні веб-сервіси, що функціонують у хмарі, стають важливими інструментами для створення навчальних середовищ, які дозволяють залучати учнів та їх батьків за допомогою Інтернет-технологій і електронних освітніх додатків.

Крім того, планується впровадження Національної освітньої електронної платформи, яка стане каталізатором значних змін в освіті, започаткує ринок українських електронних освітніх продуктів і сервісів, а також сприятиме розвитку економічної компетентності всіх учасників освітнього процесу в Україні.

У цьому контексті були підготовлені методичні рекомендації щодо економічної підготовки старшокласників на уроках технологій із

використанням сучасних засобів навчання, інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та елементів проєктного навчання. Значна увага приділяється створенню та використанню навчальних і дидактичних матеріалів, що базуються на мережевих ресурсах і комп'ютерно-орієнтованих технологіях. Ці матеріали відображають передовий світовий досвід використання економічних технологій у повсякденному житті та професійній діяльності, сприяючи формуванню економічної компетентності учнів.

Результати експериментального дослідження свідчать про те, що загальний рівень економічної підготовки старшокласників не відповідає вимогам суспільства з ринковою економікою.

Серед напрямів подальшого дослідження цієї проблеми можна виділити впровадження в навчальний процес імітаційних технологій, комп'ютерного моделювання, елементів віртуальних лабораторій, а також проведення порівняльного аналізу існуючих закордонних і вітчизняних технологій. Важливо також використовувати сучасні високотехнологічні засоби, енергоефективні технології та засоби телекомунікацій у навчальному процесі, щоб виявити найбільш ефективні підходи для економічної підготовки учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О. В. Методика викладання економічних дисциплін : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2006. 708 с.
2. Аносова А. В. Телекомунікаційна проєктна діяльність: теоретико-прикладні аспекти впровадження у навчально-виховний процес позашкільних навчальних закладів. Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. № 1. 2011. С. 259-262.
3. Батра Р. Рекламный менеджмент ; пер. с англ. Москва : Издат. Дом “Вильямс”, 1999. 784 с.
4. Бицюра Ю. Формування основ економічної компетентності учнів. Завуч. 2006. № 20–21. С. 4–5.
5. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 47–52.
6. Бібік Н. М. Профільна школа: проблеми наукового супроводження. Зміст і технології шкільної освіти: матеріали звітної наукової конференції Інституту педагогіки АПН України 30-31 березня 2004 р. Київ : Педагогічна думка, 2004. С. 6–9.
7. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. 2013. Вип. 7. С. 15–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2013_7_7.
8. Буднік С. Навчально-дослідницькі уміння: сутнісно-структурний аналіз. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Розділ IV. Професійна освіта. № 7, 2013. С. 130-133.
9. Бюджетний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 08.07.2010 № 2456_VI [Текст]. – «Голос України», № 143, 4 серпня 2010 р.
10. Вачевський М. В. Економічне виховання як основа формування

- готовності молоді до самостійної трудової діяльності. Актуальні проблеми економіки. 2002. № 4. С. 47-52.
11. Вачевський М. В. Педагогічні технології економічної та маркетингової освіти у початковій і основній школі : [монографія] / за науковою редакцією М. В. Вачевського. Київ : Каравела, 2013. 344 с.
 12. Вачевський М. В., Мадзігон В. М. Основи економіки. Навчальний посібник для учнів ліцеїв, кол еджів, гімназій та загальноосвітніх шкіл 10-11-12 класів. Київ : Педагогічна думка. 2007. 612 с.
 13. Галицян О. А. Сутність і структура педагогічної фасилітації вчителя
URL : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/9/statti/galican.htm>.
 14. Гельбак А. М. Формування підприємливості учня як ключової компетентності для життя: [методичні рекомендації]. Кропивницький, 2017. 24 с.
 15. Гончарова І. М. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках економіки. Економіка в школах України. 2010. № 1. С. 11 – 16.
 16. Грицуленко С. І. Методика викладання економічних дисциплін: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012. 224 с.
 17. Грищенко О. А. Ділова гра як інноваційний метод педагогічної діяльності майбутнього викладача. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Серія Педагогічні науки. Вип. 157. [зб. наук. ст. / голов. редкол. : А. І. Кузьмінський (голов. ред.) та ін.]. Черкаси : ЧНУ, 2009. С. 57-60.
 18. Дейан А. Реклама / пер. с франц.; общ. ред. В.С. Загашвили. Москва : Прогресс, 1993. 176 с.
 19. Державна національна програма “Освіта”. Україна XXI століття”. Київ : Райдуга, 1994. С. 62.
 20. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. URL : http://mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary_education/state_standarts

21. Діброва Т. Г. Маркетингова політика комунікацій: стратегії, вітчизняна практика. Навчальний посібник. Київ : Стилос, 2011. 294 с.
22. Дідух В. О. Економічне виховання. Загальноосвітня підготовка учнів у процесі трудового навчання. Київ : Освіта, 2003. С. 110-118.
23. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>
24. Дойль П. Маркетинг-менеджмент и стратегии. СПб. : Питер, 2002. 560 с.
25. Дрижак В. В. Педагогічні основи підготовки старшокласників до підприємницької діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Київ, 1997. 26 с.
26. Дрижак В.В. Педагогічні основи підготовки старшокласників до підприємницької діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 1997. 23 с.
27. Економіка для середньої школи : навчально-методичний посібник : [пер. з англ.]. Київ, 2001. 214 с.
28. Економіка. 10–11 кл. : програми для профіл. навчання в загальноосв. навч. закл. / укл. Н. Бєскова. Київ : Пед. преса, 2005. 80 с.
29. Економіка: навч. посіб. для учнів 10–11 класів /за ред. З. Г. Ватаманюка, З. М. Панчишина. Київ : Знання, 1997. 288 с.
30. Економічна компетентність в системі післядипломної педагогічної освіти. Навчальний посібник / За ред. Г. А. Дмитренка. Київ : ЦППО, 2008. 125 с.
31. Енциклопедія освіти / В. Г. Кремінь (гол. ред.). Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
32. Єрмаков І. Навчання і компетентність: пошуки сенсу і змісту. Завуч. (Шкільний світ). 2009. № 19. С. 3–4.
33. Жиляєва Ю. М. Застосування методу проектів у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів іноземних мов : дис... канд.

- пед. наук : спец. 13.00.04 / Ю. М. Жиляєва. Київ, 2012. 260 с.
34. Іванова А. Г. Використання інтерактивних вправ та активних форм на уроках інформатики URL : <http://surfe.be/HgE>.
 35. Калініна Н. Розвиток підприємливості в учнів. Завуч. 2009. № 10. С. 16–17.
 36. Кендау Д. Intel®Навчання для майбутнього: навч.-метод. пос. / Дербі Кендау, Дженіфер Дотерті, Джуді Йост, Пейдж Куні. Українська адаптація Н. В. Морзе, Н. П. Дементієвська. Київ, 2004. 692 с.
 37. Кендау Д. Intel®Навчання для майбутнього: навчально-методичний посібник / Дербі Кендау, Дженіфер Дотерті, Джуді Йост, Пейдж Куні. Українська адаптація Н. В. Морзе, Н. П. Дементієвська. Київ, ТОВ «Видавництво Нора-прінт» 2003. 786 с.
 38. Книга вчителя економіки : довідк. - метод. вид. / упоряд. Н. В. Бескова, В. М. Проценко. Харків : ГОРСІНГ ПЛЮС, 2005. 256 с.
 39. Ковтун О. Проблеми періодизації трансформації фінансової поведінки домогосподарств на ринку фінансових послуг України. Проблеми економіки. 2013. №3. С. 274 – 281.
 40. Коломієць Н. Інтерактивні технології в особистісно зорієнтованій освіті. URL : <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/982>.
 41. Кремень В. Синергетична модель розвитку освіти як відповідь на виклики сьогодення. Рідна школа. 2010. № 6. С. 3–6.
 42. Крупська Л. П. Економіка. 11 клас. Рівень стандарту. Академічний рівень: Підручник для загальноосвітніх навчальних закладів. Харків : Видавництво «Ранок», 2001. 192 с.
 43. Крутій К. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. Дошкільне виховання. 2016. № 1. С. 3-7.
 44. Кулішов В. В. Методичні засади формування економічної компетентності у процесі підготовки фахівців технологій : монографія. Київ : Каравела, 2011. 567 с.
 45. Куриш Н., Куриш Д. Формування фінансової грамотності учнів –

- інвестиції у майбутнє економіки України. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2016. Вип. 2. – С. 19–22.
46. Кущенко І. Ю. Мотивація науково-дослідницької діяльності учнів – запорука успішності в навчальній і позанавчальній роботі URL : <http://tme.umo.edu.ua/docs/1/08kiunpr.pdf>.
 47. Лагута С. М. Упровадження методу проєктів у класно-урочну систему. Постметодика. 2006. № 1 (65). С. 30-31.
 48. Лукаш С. Економічна освіта підлітків на уроках праці. Трудова підготовка в закладах освіти. 1999. № 3. С. 15-18.
 49. Мадзігон В. М. Продуктивна педагогіка : монографія. Київ : Вересень, 2004. 324 с.
 50. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду. У 7 т. Київ, 1954. Т. 5. С. 214-230.
 51. Мельникова Л. П. Некоторые экономические вопросы в воспитании учащихся средней общеобразовательной школы: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Челябинск, 1967. 28 с.
 52. Методика трудового навчання: проєктно-технологічний підхід: навч. посіб. / за заг. ред. О.М. Коберника, В.К. Сидоренка. Умань : СПД Жовтий, 2008. 216 с.
 53. Морзе Н. В., Дементієвська Н. П. Проєктування, створення та використання навчальних мультимедійних презентацій як засобу розвитку мислення учнів. Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання / За ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. Київ : Міленіум, 2005. Т. 8. Вип. 1. 238 с.
 54. Набока О. Навчання і виховання майбутніх підприємців. Рідна школа. 1999. № 9. С. 24 –28.
 55. Навчальний економічний словник-довідник: терміни, поняття, персоналії / за наук. ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтемчука. Львів : «Магнолія 2006», 2007. 688 с.
 56. Навчальні програми для 5-9 класів. Трудове навчання. 2017. URL :

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>

57. Недодатко Н. Г. Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Теорія та історія педагогіки”. Харків, 2000. 20 с.
58. Нетрадиційні уроки з економіки / Укладач Часнікова О. В. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2008. 128 с.
59. Нісімчук А. С. Педагогічна технологія у сучасному вузі. Київ : ІСДО, 1994. 124 с.
60. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Видавничий центр «Просвіта», 2000. 368 с.
61. Ногайбаева Г. Развитие STEM-образования в мире и казахстане. "Білімді ел – Образованная страна". № 20 (57). С. 6-8.
62. Носаченко І. М. Формування економічної культури майбутніх учителів. Формування морально-професійної культури майбутнього вчителя. Тернопіль : ТДПШ, 1991. С. 90-91.
63. Овсюк Н. Формування економічної компетентності у процесі вивчення географії та основ економіки. Географія та основи економіки в школі. 2011. № 1. С. 37–41.
64. Основи економічної теорії : підруч. / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. Київ : Вища шк., 1995. 471 с.
65. Падалка О. С. Економічне виховання в школі. Трудова підготовка в закладах освіти. 1998. № 2. С. 29-32.
66. Падалка О.С. Особливості економічної освіти та виховання. Наукові записки : зб. наук. ст. / М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова; уклад. П.В. Дмитренко, Л.Л. Макаренко. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. Серія “Педагогічні та історичні науки”. Вип. LXXVIII (78). С. 3 – 11.
67. Падун Н. О. Навчально-дослідна діяльність як засіб формування дослідницьких умінь учнів. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя.

- Психолого-педагогічні науки. 2012. № 1. С. 90-93.
68. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001.
 69. Плахотна С. Б. Організація дослідницької роботи учнів на уроках математики через використання технології програми „Intel®Навчання для майбутнього”. Освіта Черкащини. 2012. № 3. С.4-6.
 70. Побірченко Н. А. Партнерство. Навчально-метод. посібник для учнів початкових класів. Київ: Вітус, 1998. 94 с.
 71. Податковий кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755_ VI [Текст]. – «Голос України», № 229 (№ 229–230), 4 грудня 2010 р.
 72. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. Рідна школа. 2005. № 1. С. 65 – 69.
 73. Пометун О. Старша школа: проблеми формування змісту й організації навчальної діяльності учнів. Рідна школа. 2011. № 6. С. 3–7.
 74. Поясок Т. Сучасний стан професійної підготовки майбутніх економістів у незалежній Україні. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2007. Вип. 1/2. С. 25–31.
 75. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. URL : [http:// osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030](http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030).
 76. Про затвердження Концепції розвитку економічної освіти: 12/7–4, 04.12.2003, Рішення, Концепція, Міністерство освіти і науки України. Сайт професійної юридичної системи Мега_Nau. URL : <http://zakon.nau.ua/>
 77. Про затвердження нової редакції Концепції профільного навчання у старшій школі: наказ ... від 11. 09. 2009 р. № 854. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2009. № 28-29. С. 57–64.
 78. Про програму „Intel®Навчання для майбутнього”. URL : <http://iteach.com.ua/about>.

79. Прокопенко И. Ф. Экономическое образование школьников. Харьков : Основа, 1993. 170 с.
80. Прокопенко І. Ф. Людина у світі економіки та бізнесу: експерим. підруч. для серед. загальноосвіт. шк. Харків : Основа, 1995. 310 с.
81. Пронікова І. В. Виховання підприємливості та формування економічного мислення в учнів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. Вип. 137. С. 342–345.
82. Пужайчерда Л. М. Економіка. 10-11 класи: Календарне планування. Харків : Видавництво «Ранок», 2001. 112 с.
83. Романов Л. А. Методичні аспекти контролю та оцінювання навчальних проєктів. Професійна освіта: проблеми і перспективи. 2013. Вип. 5. С. 116-119.
84. Савка І. О. Значення шкільної економічної освіти у процесі професійної підготовки майбутніх підприємців. Молодь і ринок. 2013. №9(104). С. 153 –158.
85. Савка І. О. Формування економічних знань учнів в системі непевної освіти для майбутньої підготовки менеджерів освіти. Молодь і ринок. 2013. №10(105). С. 157 – 162.
86. Сасова І. А. Економічна підготовка учнів шкіл: навчальний посібник. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2000. 87 с.
87. Сасова І. А. Неперервна економічна освіта: навч. проєкт. Київ : Четверта хвиля, 1997. 176 с.
88. Сасова І. А. Основи економіки та бізнесу: практ. курс для учнів загальноосвіт. шкіл. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1999. 67 с.
89. Сигида С. В. Уроки економіки в школі. Економіка. 2005. № 2. С. 21 – 22.
90. Сікорський П. І. Профілізація старшої школи у контексті професійної підготовки учнів. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2009. № 3. С. 46-51.
91. Слінчук В. І. Формування життєвих компетентностей учнів засобами

- навчального проєкту на уроках математики. Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. 2007. № 33. С. 85-88.
92. Слободянюк Н. Основи економічних знань у початкових класах. Початкова школа. 2003. № 11. С. 20 – 21.
93. Старченко К.М. Виховання у учнів підприємливості у навчально-виховному процесі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1994. 26 с.
94. Стеценко І. Обґрунтування необхідності переходу від STEM-освіти до STREAM-освіти в дошкільному віці. URL : [http:// goo.gl/КрКуqD](http://goo.gl/КрКуqD).
95. Стрибна О. В., Сошенко А. О. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи школи. Харків : Основа. 2005. 176 с.
96. Технології. 10-11 класи: Навчальна програма. Рівень стандарту, академічний рівень. 2018. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/tech-st-ak.pdf>
97. Тополь О. В. Формування готовності старшокласників до вибору професій сфери підприємницької діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1997. 24 с.
98. Топузов О., Вішкініні Л. Компетентнісний підхід до навчання. Географія та основи економіки в школі. 2011. № 5. С. 34–37.
99. Трудова політехнічна школа : міфи і реальність (1917 – 1941 рр.) / [Д.О. Тхоржевський, А.В. Вихрущ, Г.В. Терещук та ін.]. Київ, б.н.в., 1994. 135 с.
100. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Видавничий центр Академія», 2000. 546 с.
101. Формування економічного мислення школярів. Методичні знахідки вчителів початкових класів з поглибленим вивченням основ економіки / Упор.: О. В. Палига, М. В. Джус. Тернопіль: Мандрівець, 2009. 136 с.
102. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам

- обучения. Москва : СПб и др. Питер, 2004. 544 с.
103. Шемякін Б. П. Економічне виховання школярів: Питання теорії і методики. Москва : Педагогика, 1986. 96 с.
104. Шпак О. Т. Вивчення і оцінка рівня економічної підготовки учнів: питання теорії і методики: навч. посіб. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ : Четверта хвиля, 2001. 127 с.
105. Шпак О. Т. Вивчення і оцінка рівня економічної підготовки учнів: питання теорії і методики : навч. посіб. / О.Т. Шпак, С.Г. Цибін, В.М. Городній, В.І. Терес ; НПУ ім. М.П. Драгома-нова. Київ : Четверта хвиля, 2001. 127 с.
106. Шпак О. Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти. НПУ ім. Драгоманова. Київ : Четверта хвиля, 2000. 352 с.
107. Шпак О. Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти. Київ : Четверта хвиля, 2000. 352 с.
108. Шпак О.Т. Економічна підготовка учнів в сучасних умовах господарювання. Рідна шк. 1991. № 7. С. 91 – 97.
109. Шулікін Д. STEM-освіта. «Освіта України» URL : <http://iteach.com.ua/news/mass-media/?pid=2621>
110. Юровський Д. Б. Економіка для початківців. Тернопіль : Підручники і посібники, 1988. 64 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект уроку: Визначальні риси підприємництва

Мета :

Формування предметних компетентностей:

- знання про підприємство, його ознаки і цілі, функції і види;
- про порядок створення, реорганізації і ліквідації підприємств;
- організацію виробництва, виробничі процеси;

Формування ключових компетентностей:

- **уміння вчитися:** розвивати інтелект учнів, уміння аналізувати, класифікувати;
- **спілкуватися рідною мовою:** доречно та коректно використовувати технологічні терміни та поняття;
- **компетентність у цифрових технологіях:** використовувати Інтернет -ресурси для здобуття нових знань;
- **математична компетентність:** уміння використовувати просторову уяву та логічне мислення;

ініціативність і підприємливість: готовність брати відповідальність за здобуття нових знань, творчо мислити та генерувати ідеї і подальше втілення цих ідей у проєкті; під час колективного обговорення завдання чи проблеми, яку будуть розв'язувати, а також здатності аналізувати помилки;

соціальна і громадянська компетентність: дотримуватись загальноновизнаних моральних принципів і загальнолюдських цінностей;

Обладнання: комп'ютер, Інтернет, дидактичний роздатковий матеріал.

Основні поняття: вартість, економія, ринок, запити споживача, товар.

Тип уроку: Формування знань, умінь і навичок .

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина (2 хв.):

Привітання.Перевірка присутності та готовності учнів до уроку. Створення в класі атмосфери психологічного комфорту.

II.Актуалізація опорних знань і життєвого досвіду учнів. Відомі люди - хто вони ?

1. Запропонував та втілював ідею парку розваг. (Уолт Дісней)
2. Найвідоміший у світі мільйонер, керівник найбільшої у світі компанії з виробництва програмного забезпечення. (Білл Гейтс)
- 3.Власник і засновник відомої японської компанії з виробництва мотоциклів.

(Соїтіро Хонда) Вчитель:

Який існує зв'язок між цими людьми ?

Кого з підприємців свого району ви знаєте особисто, яка історія їх бізнесу?

Запитання для обговорення

Які є у вас сподівання перед початком вивчення цього навчального блоку?

Що ви очікуєте дізнатися на наших уроках? Яких вмінь ви бажаєте набути?

III. Мотивація навчальної діяльності. Викладення нового матеріалу:

Сутність підприємства. Ознаки підприємств. Місія, цілі. Функції. Класифікація підприємств. Форми власності.

Підприємство - це самостійна ініціативна, систематична діяльність (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг, торгівля), яку проводять на власний ризик задля одержання прибутку.

Закон України «Про підприємництво» визначає, що підприємцями в Україні можуть бути такі особи:

- громадяни України та інших держав – за умови, що закон не обмежує їхньої правоздатності чи дієздатності;
- юридичні особи всіх форм власності, встановлених у Законі України «Про власність».

Організаційною одиницею підприємництва є фірма або компанія, яка включає одноосібне володіння, партнерство, корпорація.

Приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання - юридичної особи.

Підприємець – це людина, яка здійснює самостійну, систематичну, ініціативну, ризикову діяльність, спрямовану на виробництво товарів та надання послуг з метою одержання прибутку або особистого доходу і передбачає здійснення нововведень.

Рис. 1. Рушійні сили підприємництва

Управлінська функція підприємця полягає у прийнятті управлінських рішень на всіх стадіях виробничої та збутової діяльності, здійснення організації, планування, мотивації та контролю виробництва.

Ресурсна функція полягає у тому, що підприємець бере на себе ініціативу поєднання фінансових, виробничих, матеріальних, сировинних, людських, інформаційних, інтелектуальних та інших ресурсів у процесі виробництва товару чи надання послуги, організовує виробництво, розподіляє засоби виробництва і трудову діяльність.

Інноваційна функція передбачає здійснення інновацій (нововведень), освоєння нової продукції, нових технологій та нових форм організації виробництва і праці, пошук нових ринків збуту, нових засобів задоволення потреб споживача, перехід від традиційних до нових форм господарювання, які не мають аналогів у господарській діяльності.

Ризикова функція підприємця полягає в необхідності прийняття рішень, які спрямовані на досягнення успіху. Підприємець ризикує не лише своєю власністю, вкладеними коштами, а й своєю працею, часом, діловою репутацією.

Рис. .2. Функції підприємництва

Відповідальність суб'єктів підприємництва:

Підприємці зобов'язані не завдавати шкоди довкіллю, не порушувати права та законні інтереси громадян і їх об'єднань, інших суб'єктів господарювання, установ, організацій, права місцевого самоврядування і держави.

За завдані шкоду і збитки підприємець несе майнову та іншу встановлену законом відповідальність.

Основними економічними рисами малого підприємництва є:

відособленість (тобто господарювання на свій страх і ризик);
спеціалізація на якому-небудь виді діяльності;
реалізація вироблених товарів (послуг) через купівлю - продаж на ринку;
Можна сформулювати декілька груп стійких меж малого підприємництва, зумовлених:

1. Характером виробничого процесу:

обмеженість масштабів засобів виробництва, що застосовуються і технологічних процесів;

- невелика номенклатура виробів, що випускаються, тобто вузька спеціалізація;

- спрощеність системи збуту.

2. Специфікою системи управління і керівництва:

єдність права власності і безпосереднього управління підприємством;
особливе значення ролі керівника в житті підприємства, його безпосередня включеність практично у всі функціональні області;

компактність управлінської команди і багатофункціональності менеджерів;

відсутність громіздких управлінських структур, простоту інформаційних зв'язків, неформальний характер планування і контролю;

швидкість прийняття рішень.

IV. Запуск проєкту.

Творче завдання

Учні наводять приклади із власного досвіду як можна отримати прибуток..

V. Підбиття підсумків уроку.

Закріплення нового матеріалу .

1. Що таке підприємство?
2. Які ознаки підприємства Вам відомі?
3. Які розрізняють цілі створення і функціонування підприємств?
4. Назвіть функції, що виконують підприємства.
5. За якими ознаками класифікують підприємства?
6. Які форми власності існують в Україні?

VI. Домашнє завдання:

Вивчити тему уроку за підручником та конспектом. Придумати назву підприємства.

Додаток Б

План-конспект уроку: Організація власної підприємницької справи

Мета :

Формування предметних компетентностей:

- *групування витрат підприємства, калькулювання собівартості;*
- *мотивація трудової діяльності та політика оплати праці;*
- *вміння здійснювати економічні розрахунки*

Формування ключових компетентностей:

- *уміння вчитися: уміння аналізувати, виконувати економічні розрахунки;*
- *спілкуватися рідною мовою: уміння обговорювати питання, пов'язані з проблемами проєкту;*
- *компетентність у цифрових технологіях: уміння використовувати цифрові технології для пошуку проблематики проєкту;*
- *математична компетентність: здатність до раціонального витрачання коштів;*
- *ініціативність і підприємливість: здатність аналізувати помилки або можливі ризики під час вибору проєкту, і відповідно ризикувати для досягнення запланованого результату;*
- *соціальна і громадянська компетентність: уміння працювати в колективних проєктах, над розв'язанням проблеми проєкту;*

Обладнання: комп'ютер, Інтернет, дидактичний роздатковий матеріал.

Основні поняття: ціна, собівартість, витрати, прибуток, рентабельність.

Тип уроку: застосування практичних умінь і навичок, створення бізнес плану підприємства.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина (2 хв.):

Привітання. Перевірка присутності та готовності учнів до уроку.

Створення в класі атмосфери співробітництва.

II. Актуалізація опорних знань і життєвого досвіду учнів.

Ми з вами розпочали роботу над проєктом бізнес - план підприємства. Однак ще не достатньо інформації для виконання проєкту.

Уявіть, що ви вирішили започаткувати власну справу. Розташуйте в логічній послідовності завдання, які ви маєте для цього виконати:

- 1) провести дослідження ринку;
- 2) обрати технологію виробництва;
- 3) обрати продукцію, яку вироблятиме підприємство;
- 4) визначити цілі та стратегію підприємства;
- 5) визначити рівень витрат на виробництво і збут продукції;
- 6) розробити комплекс маркетингу;
- 7) скласти прогнозний баланс, звіт про фінансові результати;
- 8) обрати постачальників сировини;
- 9) розробити виробничий план;
- 10) обрати цільовий ринок;

11) обрати організаційно-правову форму бізнесу;

12) визначити ризики в діяльності підприємства.

Чому важливо уміти розраховувати кредит, оплату праці, податки? Як впливає вартість сировини на результат проєкту? Як розрахувати рентабельність підприємства?

III. Мотивація навчальної діяльності. Викладення нового матеріалу:

Бізнес план – це документ, що описує всі аспекти діяльності майбутнього підприємства аналізує проблеми, з якими воно може зіткнутися, а також визначає способи розв'язання цих проблем. У ньому викладено сутність, шляхи і способи реалізації підприємницької ідеї, охарактеризовано ринкові, виробничі, організаційні та фінансові аспекти майбутнього бізнесу і особливості керування ним. Він є основою для здійснення підприємницької діяльності, необхідною передумовою залучення інвесторів до процесу фінансування, розробки та реалізації підприємницької ідеї, до інноваційно-інвестиційних проєктів.

У ринковій системі господарювання бізнес-план виконує дві найважливіші **функції**:

1) **зовнішню** – ознайомити різних представників ділового світу і сутністю та основними аспектами реалізації конкретної підприємницької ідеї;

2) **внутрішню** (життєво важливу для діяльності самого підприємства) – опрацювати механізм самоорганізації, тобто цілісну, комплексну систему управління реалізацією підприємницького проєкту.

Повний бізнес-план має містити в собі такі розділи:

1. Резюме.
2. Характеристика продукції.
3. Аналіз ринку.
4. План маркетингу.
5. Виробничий план.
6. Організаційний план.
7. Фінансовий план.
8. Аналіз ризиків.
9. Додатки.

Розглянемо більш детально зміст цих розділів. Відзначимо, що на практиці не існує стандартної, універсальної, єдиної для всіх випадків форми бізнес-плану.

1. Резюме

Цей розділ розміщується на початку документа, але складається вже після написання бізнес-плану загалом. Структура цього розділу:

- ◆ підприємство, його ділова історія і мета;
- ◆ стан галузі та перспективи розвитку;
- ◆ частка ринку та конкурентні переваги майбутньої продукції;
- ◆ прогнозовані фінансові результати;
- ◆ необхідний розмір фінансування.

2. Загальна характеристика підприємства та характеристика продукції У цьому розділі необхідно описати товар і переконати інвесторів у правильності вибору товару, цей розділ має містити таку інформацію:

- ◆ специфіка й призначення товару;
- ◆ особливості й відмінності товару, що можуть забезпечити йому конкурентоздатність;
- ◆ характеристика матеріалів і комплектуючих;
- ◆ сприйняття товару споживачем;
- ◆ опис сильних і слабких сторін продукції.

3. Аналіз ринку
Аналіз ринку здійснюється на базі дослідження факторів зовнішнього середовища прямого й непрямого впливу.

1) аналіз макроекономічних факторів:

- ◆ політичних;
- ◆ соціально-демографічних (рівень приросту населення, структура зайнятості, рівень соціального захисту, рівень працеспроможності населення);
- ◆ державного регулювання (законодавства);
- ◆ природних умов та екологічних обмежень;
- ◆ економічних (динаміки ВВП, рівня інфляції, стабільності валютного курсу тощо);

2) галузевих (факторів прямого впливу):

- ◆ рівня конкуренції в галузі;
- ◆ вартості сировинних ресурсів;
- ◆ життєвого циклу галузі;
- ◆ аналіз споживачів;
- ◆ рівня реальних доходів потенційних споживачів.

Джерелом інформації про стан ринку можуть бути: зовнішні (покупці, конкуренти, постачальники, журнали), державні (результати досліджень і опитувань, патенти, звіти державних організацій), внутрішні (звіти за результатами аналізу ринку, звіти торгових представників).

Оцінка розміру ринку та можливих тенденцій його розвитку, оцінка частки ринку й обсягу продажів продукції, сегментація ринку та визначення ніші продукту.

4. План маркетингу

План маркетингу включає в себе інформацію про стратегію залучення покупців – комплекс маркетингу. Головні його складові:

- ◆ прогноз щодо збуту продукції;
- ◆ товарна політика: опис продукції, інновацій, сервісу, гарантійних зобов'язань;
- ◆ цінова політика: характеристика цінової стратегії підприємства, рівня цін, системи знижок, можливості реалізації товарів у кредит;
- ◆ комунікативна політика: головні цілі реклами, засоби й канали реклами, витрати на рекламу;

- ◆ розподільча політика: вибір місця збуту, каналу збуту, розташування складу готової продукції;

- ◆ бюджет маркетингу: рівень витрат на рекламу, заробітну платню працівникам системи маркетингу, витрати на просування і збут.

5. Організаційний план

Організаційний план містить інформацію про організаційні та законодавчі аспекти функціонування підприємства:

- ◆ опис організаційної структури управління;
- ◆ склад і функціональні обов'язки й відповідальність персоналу;
- ◆ оплата праці;
- ◆ основні законодавчі акти, що регламентують діяльність підприємства.

6. Виробничий план

У цьому розділі слід розв'язати такі завдання:

- ◆ обрати місце розташування підприємства;
- ◆ визначити технологію виробництва: описати головні технологічні операції, навести перелік підрозділів і виконавців;
- ◆ провести пошук постачальників сировини та устаткування: зазначити найменування постачальника, сировину, закупівельні ціни, витрати на транспортування;
- ◆ розробити виробничу програму;
- ◆ скласти калькуляцію продукції.

7. Фінансовий план

Цей розділ містить узагальнення інформації з попередніх розділів у вартісному вираженні. Фінансовий план включає в себе таку інформацію: потребу у фінансуванні (вибір суми кредиту (інвестиції) та графіка фінансування), виплати на погашення позик (виплати кредитного тіла), звіт про прибутки – збитки (щомісяця до кінця проєкту), звіт про рух коштів, баланс проєкту, фінансові показники.

8. Аналіз ризиків

Аналіз ризиків має на меті визначити можливі небажані напрями розвитку підприємства, слабкі сторони підприємства, імовірність появи нових технологій, надійність партнерів і постачальників.

9. Додатки

Фінансові звіти, рекламні матеріали підприємства, технічний опис продукту, резюме керівників проєкту, найважливіші контракти й угоди, інформація про виробничий процес, фотографії та малюнки товару, витяги з найважливіших законодавчих актів.

IV. Робота над проєктом.

Обчислення вартості витрат організаційного періоду. Розрахунок загальної собівартості. Обчислення величини прибутку

V. Підбиття підсумків уроку.

Закріплення нового матеріалу.

1. Що таке бізнес -план. Які функції бізнес плану?
2. Назвіть основні розділи бізнес– плану?

VI. Домашнє завдання:

Оберіть бізнес яким ви хотіли займатись.

Додаток В
Завдання до обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності»
Бізнес-план міні пекарні
ЗМІСТ

1. Резюме
2. Організаційний план
3. Пропозиція продукції і позиція ринку
4. Збут та маркетинг
5. Ринок
6. Джерела фінансування проєкту
7. Прогнозований звіт про прибутки і витрати
8. Висновок

1.Резюме

Розроблений проєкт бізнес-плану служить основою для створення міні-пекарні, та реалізації продукції на території Буцького каньйону в туристичний сезон з 15 квітня по 15 жовтня.

Даний бізнес-план представляє ПП «Фортуна» з метою працевлаштування 2 чоловік та отримання прибутку.

Компанія представляє колектив з 2-х чоловік:

- 1.Власник,приватний підприємець,менеджер,реалізатор.
- 2.Пекар.

Форма власності приватна.

Приватне підприємство створене для виробництва та торгівлі випічкою.

На основні товари підприємства(пиріжки,булочки,піцу,воду,солодки напої) є сталий попит в туристів.

За рахунок закупівлі газованої води безпосередньо у місцевого виробника-Буцького заводу продовольчих товарів, та високого сервісного обслуговування підприємство матиме конкурентні переваги.

Фінансування проєкту в організаційний період здійснюватиметься за рахунок кредитних коштів.

2.Організаційний план

Управлінський апарат компанії представлено в одній особі-приватним підприємцем, який є власником міні-пекарні та менеджером . Задачею приватного підприємця є :

1. Організація роботи компанії
 2. Закупівля сировини ,товарів
 3. Бухгалтерський облік,розподіл фінансів
 4. Доставка продукції на торгову точку
 5. Реклама
 6. Вивчення попиту на продукцію
 7. Реалізація товару за готівку
- Задачею пекаря:
1. Випічка хлібоулочних виробів.
 2. Підтримка санітарного стану міні-пекарні.

3. Відповідальність за якість продукції.

Для повсякденної ефективної роботи ПП «Фортуна» необхідно:

- Початок робочого дня 7-30;
- Кінець робочого дня 16-30;
- Вихідні дні - вівторок, середа;
- В понеділок проводити санітарну годину з 15-30 до 16-30; «ПП»

Фортуна буде забезпечене слідуючими необхідними документами:

1. Свідоцтво про реєстрацію підприємства як суб'єкта підприємницької діяльності;
2. Сертифікати на продукцію;
3. Дозвіл СЕС для продажу;
4. Санітарна книжка;

3.Пропозиція продукції і позиція ринку

Торгову точку-палатку передбачається розмістити на території району, узгодивши це питання з керівництвом ОТГ.

Знаходження пункту торгівлі безпосередньо на території каньйону обумовлено тим, що тут знаходиться найбільше скупчення туристів, потенційних покупців, а також підвищеним попитом на вироби. Підприємство виготовляє пиріжки, піци, булочки.

Реалізовуватимуться саме ті види випічки, що користуються сталим попитом, мають більш доступну ціну, найбільш привабливу для всіх груп населення.

Як супутні товари з метою отримання більшого прибутку також продаватимуть газовані напої виробництва Буцького заводу продовольчих товарів, що використовуються у щоденному раціоні більшості туристів.

Така в даний час позиція на ринку має бути успішною враховуючи, що в святкові дні попит на продукцію, згідно проведених досліджень перевищує пропозицію.

4.Збут та маркетинг

Торгова точка буде мати рекламний щит в місці її знаходження з зазначенням доступних цін .

При встановленні ціни враховується думка споживачів.

На всіх видах продукції будуть наклеєні цінники. Оформлення цін і назва товару повинні бути розбірливими.

Всі товари розміщені в палатці повинні розміщуватись по видам і мати привабливий вигляд, акуратний і доступний огляд.

Оптовим покупцям пропонуватимуться туристичні буклети з видами каньйону.

В результаті дослідження виявлено, що громадяни похилого віку надають перевагу більш дешевим та традиційним видам товару, а молодше покоління навпаки більш дорожчим та різноманітним новинкам .

При реалізації товарів підприємство використовуватиме знижки.

Якість товару повинна бути високою, тому дуже велике значення має охайність та чистота. Терпимість, ввічливість продавця до покупця також спонукатиме до здійснення покупки.

За допомогою книги обліку доходів та витрат, для своєчасного задоволення потреб покупців, буде постійно досліджуватися попит на ті чи інші товари. Продукція матиме найвищу якість і дотримуватимуться терміни зберігання. Обов'язкова наявність спецодягу. Доступні ціни споживачам.

5.Ринок Ринок-це сукупність діючих та потенційних покупців товару Приватне підприємство планує повністю задовольнити потреби даного ринку в хлібобулочних виробках.

Прогнозована ємкість ринку:

Споживачами є туристи в середньому 60% відпочиваючих 150чол.х 60%=90чол.

Фактично попит складає 2вироби на 1 покупця, всього: 180в деньх20днів=3600 в місяць.

Розрахунок собівартості випічки

Назва сировини	Булочка		Пиріжок		Піца	
	Кількість (грами)	Ціна (грн)	Кількість (грами)	Ціна (грн)	Кількість (грами)	Ціна (грн)
Мука	200	2,00	200	2,00	200	2,00
Цукор	40	0,4	40	0,4	40	0,4
Маргарин	20	0,4	20	0,4	20	0,4
Дріжді, сіль, яйця	10	1,2	10	1,2	10	1,2
Начинка			100	1,30		
Ковбаса					50	1,5
Сир					50	1
Кетчуп					20	1
майонез					20	0,50
Всього		4,0		5,30		8,00

Розмір цільового ринку на місяць

Група випічки	кількість	собівартість	Ціна, грн.	Вартість сировини	Об'єм продажі, грн
Пиріжки	2000	5,30	10,00	10600,00	20000,00

Піци	1000	8,00	12,00	8000,00	12000,00
Булочки	600	4,00	6,00	2400	3600,00
Всього	3600			22000	35600,00

Розрахунок вартості реалізації напоїв

Назва	Кількість		Ціна		Різниця	прибуток
	день	місяць	закупівельна	реалізації		
Вода	90	1200	6,00	10,00	4,00	7200,00
Солодка газувана вода	60	1200	7,00	12,00	5,00	6000,00
ВСЬОГО						13200,00

6. Джерела фінансування проєкту

Фінансування проєкту здійснюється за рахунок отриманого кредиту в розмірі -12000,00грн. на 6 місяців під 24% річних. За рахунок кредитних коштів будуть оплачуватись видатки організаційного періоду.

Місяць	Тіло кредиту	% за користування кредитом	Погашення кредиту
Травень	2000	240	2240
Червень	2000	200	2200
Липень	2000	160	2160
Серпень	2000	120	2120
Вересень	2000	80	2080
Жовтень	2000	40	2040
всього	12000	840	2840

Висновок

Основна ціль приватного підприємства отримання прибутку, при задоволенні потреб туристів в даних товарах виконуватиметься. -**Термін окупності кредиту** - $12000/80180 \times 12 = 1$ місяць 16днів.

-**Чистий прибуток**-80180,00грн

-Рентабельність=прибуток/витрати x 100=80180/339820x100=23,6%

-Обсяг реалізації продукції за туристичний сезон-408000,00грн.

Працевлаштування-2 чоловіки

Сплата податків до бюджету-23694грн

- Ринковий збір-1800,00
- Фіксований податок-1080,00
- Єдиний соціальний внесок(ЄСВ-22% на заробітну плату)-11040грн
- Податок з доходів фізичних осіб(18% із заробітної плати)-9024грн
- Військовий збір(1,5% із заробітної плати)-750грн

При покращенні фінансового стану підприємства та збільшення обсягів реалізації буде розширюватись асортимент харчових продуктів та будуть засновуватися нові торгові точки.

Додаток Г

Тести для тематичного оцінювання за результатами вивчення обов'язково-вибіркового модуля «Основи підприємницької діяльності»

1. Самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність із метою досягнення економічних та соціальних результатів та одержання прибутку - це
 - а) бізнес;
 - б) підприємництво;
 - в) благодійництво;
 - г) виробництво.
2. Продукт праці, виготовлений з метою обміну або продажу, але не для особистого споживання – це:
 - а) виріб;
 - б) послуга;
 - в) товар;
 - г) подарунок.
3. Грошовий вираз витрат на виробництво та реалізацію продукції – це:
 - а) ціна; б) вартість; в) собівартість; г) дохід.
4. Суб'єкти ринку – це:
 - а) індивідуальні товаровиробники;
 - б) організації;
 - в) держава;
 - г) усі відповіді правильні.
5. Грошовий вираз витрат на виробництво та реалізацію продукції – це:
 - а) ціна; б) вартість; в) собівартість; г) дохід.
6. Частина вартості додаткового продукту, виражена в грошах - це:
 - а) прибуток; б) вартість; в) собівартість; г) дохід.
7. У чому цінність бізнес-плану?
 - а) надає можливість визначити життєздатність підприємства в умовах конкуренції;
 - б) містить орієнтири, згідно з якими підприємець буде діяти на етапі становлення та розвитку підприємства і прогнозує розвиток виробництва;
 - в) сприяє пошуку потенційних інвесторів;
 - г) усі відповіді правильні.
8. Якими ознаками характеризується підприємництво:
 - а) це самостійна діяльність «за свій рахунок»; б) це ініціативна діяльність; в) це систематична, офіційно зареєстрована діяльність; г) усі відповіді правильні.
9. Чи може бізнес-план допомогти:
 - а) залучити кошти;
 - б) організувати виробництво;
 - в) реалізувати товари;
 - г) усі відповіді правильні.
10. Здатність до самостійних, неординарних, нетипових дій

господарюючих суб'єктів – це:

- а) підприємництво;
- б) бізнес;
- в) підприємливість;
- г) торгівля.

11. Для реалізації ресурсної функції підприємництва необхідно:

- а) мобілізувати на добровільних засадах матеріальні, фінансові, інтелектуальні та інші можливості;
- б) взяти кредит;
- в) використати усі свої кошти;
- г) провести рекламу.

12. До підприємницької інфраструктури відносяться:

- а) банки, біржі;
- б) страхові та інвестиційні компанії;
- в) венчурні фонди;
- г) усі відповіді правильні.

Додаток Д

Інтерактивні вправи

Завдання №1 - анкета на визначення здатності до підприємництва.

1. Чи поводитесь Ви наодинці так, як тоді, коли за Вами спостерігають?
2. Чи вважаєте Ви хитрість хорошою і корисною рисою?
3. Чи можете Ви розпочати розмову на вулиці з незнайомою людиною?
4. Чи заздрите успіху Ваших знайомих?
5. Чи звертаєтесь на «Ви» до Ваших старших за віком родичів?
6. Чи здатні Ви усно швидко обчислити скільки буде 3% від 3%?
7. Чи приходите вчасно на побачення?
8. Переживаєте, якщо Вас обрахували на 1 грн?
9. Чи пам'ятаєте дату народження свого вчителя?
10. Чи зможете залишити валізу під наглядом зовсім незнайомої людини?

Відповідь « так» - 10 балів, « ні « - 0 балів. П

роміжні відповіді оцінюються «на око» між 0 і 10 балами. Наприклад, якщо Ви з 10 своїх вчителів пам'ятаєте дату народження лише одного, відповідь - 1 бал. Якщо відповідь на яке - небудь питання для Вас є складною - 5 балів. Склавши всі Ваші бали, Ви звертаєтесь до ключа тесту. Ключ до тесту :

® 60 - 100 балів - Ви вроджений бізнесмен.

® 55 - 59 балів - Ви володієте не всіма потрібними якостями бізнесмена, але у Вас є реальні шанси досягти успіху в бізнесі.

® 25- 50 балів - видно, в бізнесмени Вам не вибитись, але Ви правдива, порядна людина, у вас непоганий характер.

Завдання № 2

Назвіть основні риси підприємця?

Правильна відповідь :

1. Чесність
2. Надійність
3. Ініціативність
4. Незалежність
5. Конкурентність
6. Рішучість
7. Цілеспрямованість
8. Ризиковість

Завдання № 3

Серед наведених у дужках відповідей визначте правильну.

1. Метою боротьби підприємців з ризиком є (зниження ризику, збільшення ризику, запобігання ризику)

2. Підприємницькою діяльністю можна займатися з (18 років, 16 років, 14 років).

3. Метою підприємницької діяльності є (отримання досвіду , отримання нового статусу, отримання прибутку).

4. Певна частина населення займатися підприємницькою діяльністю (не має бажання, не має грошей, не має права).

5. Постійні втрати у підприємницькій діяльності призводять до (збільшення прибутку, банкрутства, розширення асортименту).

6. Запобігти ризику можна шляхом (збільшення прибутку, зниження витрат, страхування).

Правильна відповідь :

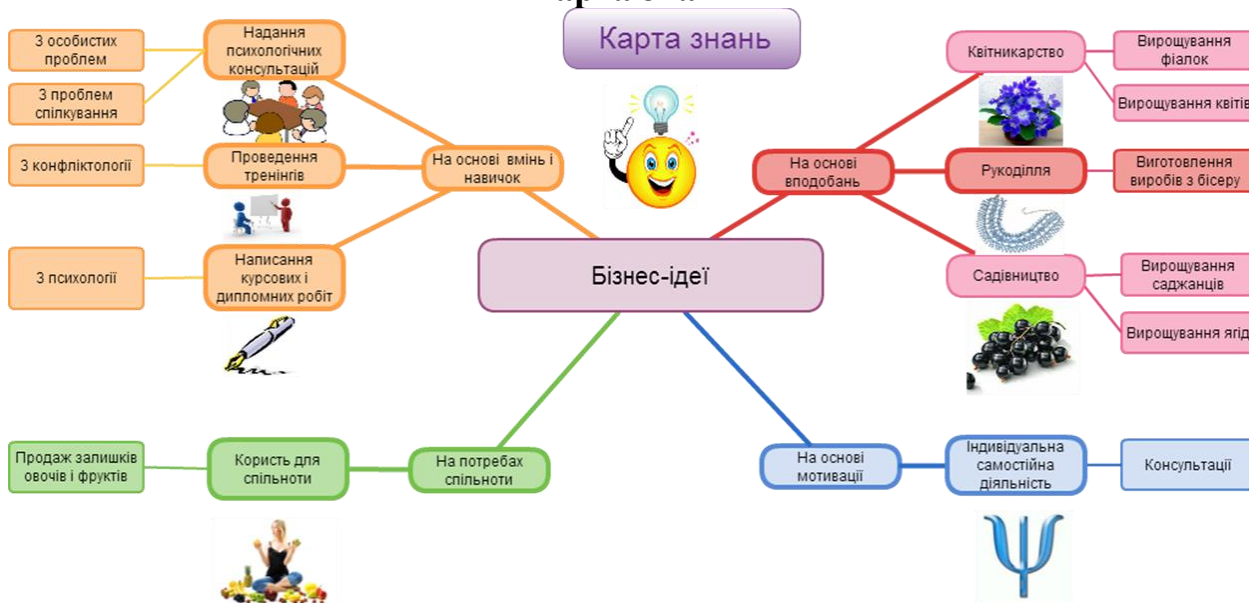
1. Зниження ризику.
2. 16 років.
3. Отримання прибутку.
4. Не має права.
5. Банкрутства
6. Страхування.

Завдання № 4.

Визначте вид підприємницької діяльності, позначивши кожен буквою :
В – виробнича; **К** – комерційна ; **П** – посередницька; **Ф** – фінансова.

1. Дилер фондової біржі продав пакет акцій АТ « Граніт ».(П)
2. Бригада будівельників за три місяці виконала повний ремонт будинку.(В)
3. Торговий дім « Караван » щодня збільшує обсяги продажів на 2 – 3%.(К)
4. Ріелтер агенства нерухомості за літній період продав шість квартир.(П)
5. Банк « Добродій» видає кредити на придбання авто.(Ф)
6. Відкрито ще одну майстерню з ремонту взуття.(В)

Додаток Е Карта знань

Додаток Ж

Тестові завдання про авторське право

1. Особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними:
 - 1) протягом життя автора;
 - 2) протягом життя автора і п'ятдесят років після його смерті;
 - 3) безстроково.
2. Авторське право поширюється на:
 - 1) літературні твори;
 - 2) математичні концепції;
 - 3) ідеї.
3. Хто є первинним суб'єктом авторського права?
 - 1) роботодавець;
 - 2) автор;
 - 3) спадкоємці особи, яка створила твір.
4. Авторське право виникає:
 - 1) з моменту створення твору;
 - 2) з моменту набуття прав інтелектуальної власності на твір;
 - 3) з моменту опублікування твору.
5. Що необхідно для опублікування твору?
 - 1) реєстрація прав інтелектуальної власності на твір;
 - 2) сплата всіх внесків;
 - 3) згода автора.
6. Право інтелектуальної власності на фонограму виникає:
 - 1) з моменту першого її здійснення;
 - 2) з моменту її вироблення;
 - 3) з моменту першого її здійснення.
7. Яким документом засвідчується право інтелектуальної власності на наукове відкриття?
 - 1) свідоцтвом;
 - 2) патентом;
 - 3) дипломом.
8. Промисловий зразок вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо:
 - 1) він є новим;
 - 2) невідомий раніше;
 - 3) вносить докорінні зміни у рівень наукового пізнання.
9. Набуття права інтелектуальної власності на корисну модель засвідчується:
 - 1) дипломом;
 - 2) патентом;
 - 3) свідоцтвом.
10. Строк чинності виключних майнових прав інтелектуальної власності на винахід спливає через:
 - 1) десять років від дати подання заявки;

- 2) двадцять років від дати подання заявки;
- 3) двадцять років від дати реєстрації заявки.

11. Якій ознаці повинно відповідати компонування інтегральної мікросхеми для набуття права інтелектуальної власності на нього:

- 1) оригінальність;
- 2) новизна;
- 3) промислова придатність.

12. Набуття права інтелектуальної власності на компонування інтегральної мікросхеми засвідчується:

- 1) патентом;
- 2) деклараційним патентом;
- 3) свідоцтвом.

13. Об'єктом раціоналізаторської пропозиції може бути:

- 1) твір;
- 2) процес;
- 3) матеріальний носій.

14. Сорт рослин вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності на нього, якщо:

- 1) він є однорідним;
- 2) він є придатним;
- 3) він є технологічним.

15. Хто є суб'єктом права інтелектуальної власності на географічне зазначення?

- 1) автор;
- 2) винахідник;
- 3) асоціації споживачів.

Додаток 3 Словник термінів.

Ринок - обмін, який здійснюється за законами товарного виробництва й обігу. Суб'єктами ринку є індивідуальні товаровиробники, фірми, сім'ї, організації, держава, а об'єктами ринку - групи товарів та послуг, технології, інформація, що мають попит.

Запити споживача - те, що споживач бажає придбати.

Товар - продукт праці, виготовлений з метою обміну або продажу, але не для особистого споживання.

Вартість - втілена й уречевлена в продукті (певній цінності) суспільна праця (час, сили, знання, досвід тощо);

Собівартість - грошовий вираз витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Прибуток - частина вартості додаткового продукту, виражена в грошах.

Бізнес-план (англ. Business plan) - техніко-економічне обґрунтування діяльності підприємств у ринкових умовах, програма його діяльності, що характеризує модель підприємства в майбутньому.

Ринкова інфраструктура - сукупність (система) підприємств і організацій, які забезпечують рух товарів, послуг, грошей, цінних паперів, робочої сили тощо.

Основні фонди - засоби виробництва, які багаторазово беруть участь у виробничому процесі, не змінюючи натуральної форми.

Оборотні фонди-предмети виробництва, які беруть участь у виробничому процесі один раз, повністю смінюють форму і переносять свою вартість на виготовлену продукцію

Додаток И

Фрагмент матриці проектно-технологічної діяльності для учнів 10 класу

Кількість проектів	Об'єкти проектно-технологічної діяльності учнів	Основна технологія	Додаткова технологія	Кількість годин	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів
Навчальний модуль « Основи підприємницької діяльності »					
Проект 1	Бізнес-план проекту «Міні пекарня»	Технологія створення бізнес-проекту	Технологія здійснення маркетингових досліджень	10	<p><i>Знанневий компонент</i></p> <p>Розуміє підприємництво як вид власної чи колективної господарської діяльності. Знає основи правової бази розвитку підприємництва, основні функції підприємництва, суб'єкти та об'єкти підприємницької діяльності. Розуміє призначення та послідовність створення бізнесплану. Розуміє основні поняття: «ринок», «запити споживча», «товар», «вартість», «собівартість», «прибуток» тощо, у контексті організації власної підприємницької справи. Називає рушійні сили розвитку підприємництва, ключові поняття власного проекту. Розрізняє основні види підприємств та їх організаційні форми.</p> <p><i>Діяльнісний компонент</i></p>

				<p>Вибирає сфери діяльності. Здійснює пошук підприємницьких ідей та їх джерел реалізації. Добирає форми організації бізнесу. Здійснює збір та аналіз маркетингової, виробничої та фінансової інформації про майбутній бізнес. Визначає головне призначення, особливий шлях втілення власної справи (бізнес-проект), що відрізнятиме її від конкурентів. Аналізує ризики майбутньої справи: характеризує можливості та загрози розвитку створюваної справ и у зовнішньому середовищі. Складає та оформляє бізнес-план майбутньої справи.</p> <p><i>Ціннісний компонент</i></p> <p>Усвідомлює можливості підприємництва у створенні власного добробуту та його значення для суспільства. Обґрунтовує доцільність організації власної справи. Усвідомлює необхідність використання знань з основ підприємницької діяльності для створення прибуткової справи.</p>
--	--	--	--	--

